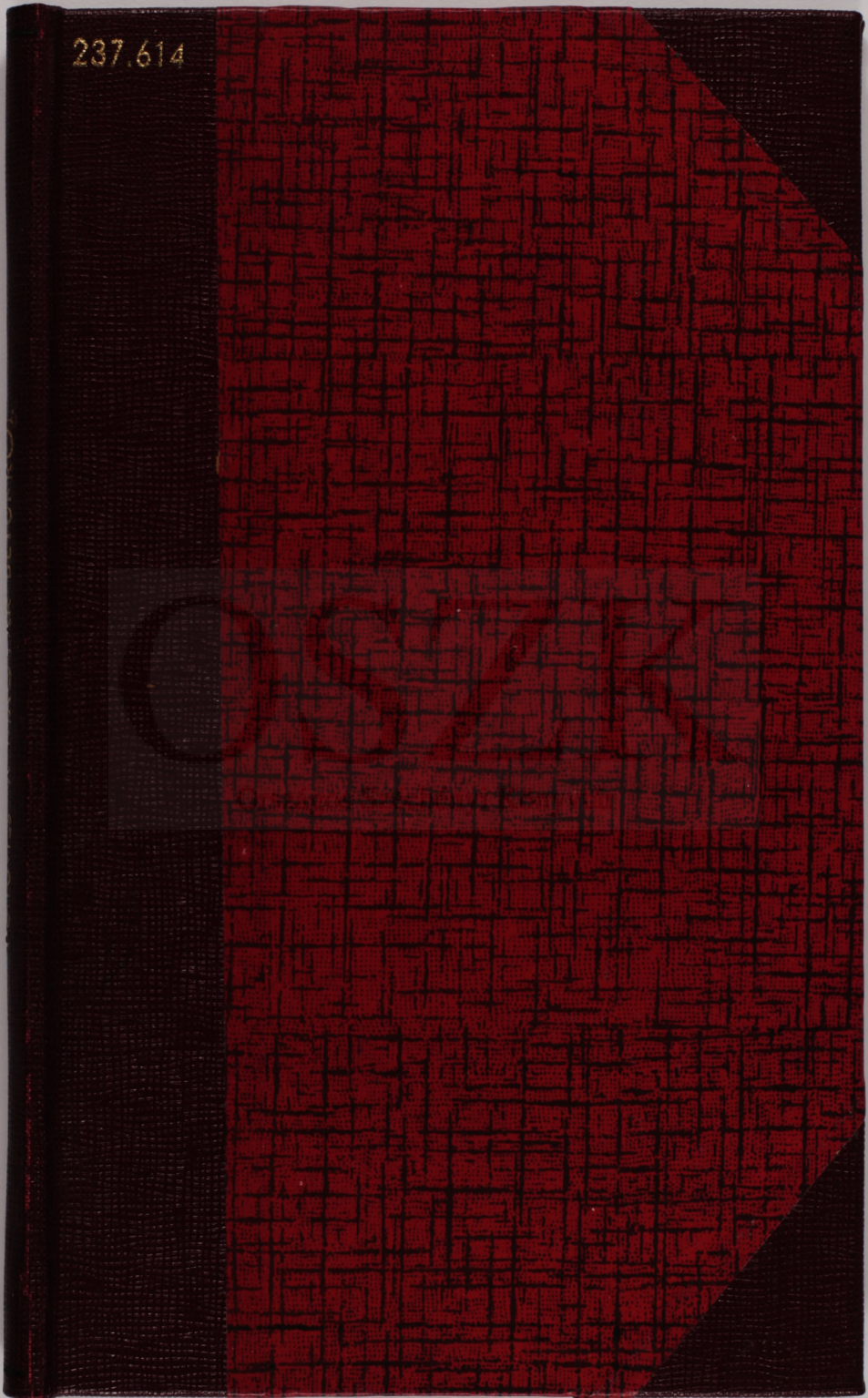

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

237.614

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A'

MAGYAR BETŰKRŐL,

ÉS

EJTEGETÉSEKRŐL.

Inla
Petrovics Ignác.

I. T s o m ó.

P e s t e n ,
Trattner János Tamás betűivel,

1 8 1 9 .

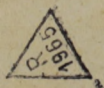
MAGYAR BETHUNÓÉ

ELTEGYESKÖRÖÉ

Ex Museo
Hungarico

OSZK

237616

1819

KÉT RÖVID ÉRTEKEZÉS:

EGYIK A' MAGYAR BETŰKRŐL, ÉS IRÁSMÓD-
RÓL; MÁSIK A' MAGYAR EJTEGETÉSNEK
KÖZÖNSÉGES ÉS KÜLÖNÖS TERMÉSZETÉ-
RŐL.

IRTA
PETROVICS IGNÁCZ

1818.

...KÉRT RÖVID ÉRTÉKELÉS...

...ESEMÉNYEK...
...KÖZÖSSÉGI ÉS...
...KÖZÖSSÉGI ÉS...
...KÖZÖSSÉGI ÉS...

Ésszel és Beszéddel vagyunk a' barmok fölött.

...KÖZÖSSÉGI ÉS...
...KÖZÖSSÉGI ÉS...
...KÖZÖSSÉGI ÉS...

MÉLTÓSÁGOS

TOLNAI FESTETITS ANTAL

TSÁSZÁRI 'S KIRÁLYI KAMARÁS ÚRNAK
TISZTELETBŐL ÉS HÁLÁDATOSSÁGBÓL
AJÁNlja.

A' SZERZŐ.

ÁLLAMTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1874

A' Magyar Betűkről.

§. 1.

Nyilván való igazság az, hogy mennél tellyesebben 's tökéletesebben esmerjük azokat az eggyügyű, vagy egyes szóhangokat, mellyekből az emberi szóllás öszveáll, annál igazabban határozhatjuk-meg eggyzersmind a' szükséges hangjeleket, vagy betűket, 's annál helyesebb írásmódbéli igazításokat tehetünk nyelvünkben; sőt tsak úgy kerülhetjük-el azt is, hogy a' jótól el ne álljunk, hibát pedig hibáért ne tseréljünk: ugyan a' melly végre készült, és a' mint szolgálhat, szolgáljon is ez a' kiseded Irás.

§. 2.

Tagadhatatlan dolog az, hogy a' Magyarnál minden betűk minden kivétel nél-

kül mind az Alfabétumban, mind a' szókban egyaránt hangzanak; melly okból kéntelen is ő majd mindenkor tisztán igazán szóllani, hogy egy dolog helyett mást, még pedig a' helytelen, és ugyan azért váratlan értelem miatt, gyakorta nevetséges dolgot ne mondjon. P. o. a' rövid és hosszú Magán-hangzók elvetésével így: *haj és háj, vaj és váj, hal és hál, hat és hát, kar és kár, var és vár, vad és vád, tag és tág, zamara és számára* (az Úrnak *Zamara*, e' helyett: az Úrnak *számára*). Vagy pedig két betűnek egymás között való eltserélésével így: *ál és ól, álom és ólom, és és ös, ész és ősz, öl és ül, öt és üt, fő és fű, tiz és tűz, bab és pap, bor és por, dér és tér, had és hat, rúd és rút, köd és köt, fagy és vagy, faj és vaj, far és var, fon és von, fő és vő, gém és kém, gút és kút, gomb és komp, gát és kád, döng és tök, dörög és török, gőz és gyöz, ág és ágy, meg és megy, luk és lyuk, hel és hely, mell és melly, váll és vally, sül és süly, nak és nyak, nál és nyál, szegén és szegény, anna és annya, tuk és tyuk, pat és paty, két és kéty, pont és ponty, atád és atyád, attok és attyok; dsira és tsira, lándsa és lántsa, findsa és fintsa, bodza és botza, madzag és matzag, tsin és tzin, tsikó és tzikó, áts és átz; sámol és zsámol, sűg és zűg, sánta és szánta, sem és szem, ser és szer, só és szó, szab és zab, seb és zseb, sir és zsír, szák és zsák, szin*

dó és zsidó, szúr és zsúr; ós, öz, ősz; sár, zár, szár, zsár; más, máz, mász, mázsa, más-sa, mázza, mássza. — És a' betűknek igaz kimondására elmúlhatatlanúl szükséges ezen figyelmezés már a' való oka mind annak, hogy a' magyar közember, habár írott vagy nyomtatott betűt soha nem látott, még is sokkal tisztábban ejti maga beszédjét, mint P. o. a' német közember a' magáét; mind pedig annak is, hogy valamint a' Mathesis az elmét a' rendes gondolkozásra, úgy nemkülömben a' magyar kimondás akármelley Idegennek is nyelvét a' helyes és értelmes szóllásra egy általában regulázza.

§. 3.

Úgyde ez a' jelessége a' magyar nyelvnek különben alig, vagy talán ki sem telhetne, hogyha annak Alfabétumja, magában tellyes és tökéletes, az az, nem tsak az egy magyar, hanem eggyzersmind az emberi értelmes szóllás eggyügyű hangjainak a' mint fülre, úgy szemre is egész lajstroma nem volna. Huszonhárom eggyügyű szóhangjai, és szintannyi hangjelei, avagy betűji vagynak pedig a' magyar nyelvnek, úgy mint ez a' hét Magánhangzó: *a, e, i, o, u, ö, ü*, és ez a' tizenhat Mássalhangzó: *b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v, z.* 1.)

1.) Ez a' 23 szóhang mind megvagyon a' német nyelvben is, de az igaz betű nints mind meg, a' mint majd utóbb meglátjuk. Az Olasznál ellenben ha talán a' többi nem is, de az *ö* és *ü* minden bizonynyal hibázik.

Ezeknél már bizvást elmerem mondani, se több, se kevesebb olyan betűk nem lehetnek, a' mellyek egyes hanggal (a' Mássalhangzóké is még azért ilyennek tartom, hogy elől, vagy utól járó Magánhangzó nélkül világosan nem hangozhatnak; tsakhogy két különb néma, vagy zárt hang egy Magánhangzóra ne toldúljon) birnának; a' minthogy nints is az az izzel s ízenként járó szóhang (sonus articulatus, sive vocali incisus), mellyet ezen 23 betűkkel ki nem lehetne valamint mondani, úgy írni is. 2.)

2.) Még az orrból hangzó frantzia *n*—et is kiirhatni; mert ez a' hang nem egyéb az öszvetett *nh* hangjánál (nem pedig *ng*, minthogy a' német *ch* is annyi, mint *kh*), azt tudván hozzá, hogy az *n*-re való lehelletet orrból kell készakarva ejteni majd szinte úgy, a' mint a' náthás, vagy a' tutma ember kéntelenségből szóllani szokott. — Holmi akár nemzeti különözésből származott, akár bizonyos felekezethéli gondatlanságból ejtett idele-
nebb hangzat miatt soha sem kell megtagadni a' tiszta igaz betűhangzást; mert külömben a' Tsehtótok kedvéért megint egy új *e* betűt kellene teremteni az efféle szavaikba, *drss*, *vrch*, *smrt*, holott pedig ezekben az igaz *e* lappang így: *ders*, *verkh*, *szmert*, tsak hogy az félig . vagy fertályig hangzik, szinte mint a' *h* a' Görögnél, Olasznál, és néha a' Frantziánál; mert a' tellyességgel néma betű, akármellyik és akármennyi legyen az, hábar a' papiroson mint *grammaticus zérus* szolgálni kéntelen is az egyszer elvétett, aztán pedig szorultságból tekertt-fatsartt Irásmód miatt, de tsakugyan a' beszédben még is annyi az, mint semmi. Azért hát az Olasz még jól tselekszik, hogy a' hol semmit sem akar lehelleni, ott a' *h* betűt nem is írja.

Minek tehát a' nyelvekben több haszontalan betű, midőn az igaz természetben mindenütt a' *parsimoniae lex* uralkodik? és egyszersmind ugyan nem tsudálatosabb's gyönyörösegebb *spectaculum* légyen-e annyi nyelveknek egymástól különböző szavait kevesebb jelekkel is jól, sőt mivel egyedül igazán, azért is tsak így leg jobban leírhatni?

§. 4.

Ennek a' tsak most mondott számnak pedig semmit sem árthat az, hogy a' Magánhangzók egyáltalában már kurtán, majd ismét megnyúlva hangzanak: sőt még az sem árthat, hogy a' magyar *a*, és kivált az *e* betűk a' hangoztatásban némelly *modificatior*, vagy is módosítást vesznek magokra. Ugyan is az *a* betű, akár rövid, akár hosszú légyen az, nálunk is egykor tellyesebben, tágasabban, vastagabban, keményebben, és főntebb; máskor szűkebben, vékonyabban, lágyabban, és alattabb hangzik. Példa az elsőre ez: *ára* jött a' lónak, mellyet is vastag, vagy kemény *a*-nak mondhatni; a' másodikra pedig ez: *ára*, v. *amára* jött a' ló (*e*' helyett: *arra*, *amarra* jött a' ló), a' mellyet ellenfélben vékony, vagy lágy *a*-nak nevezhetni. Erre az utólsóra mindazáltal ennél az egynél több példát én ugyan nem tudok; mert elég sok szókkal tett tapasztalódásom után is

tsak úgy találom a' dolgot, hogy a' hosszú *a* mindenkor tágasabb és magasabb, a' rövid *a* pedig mindenkor szűkebb és alacsonyabb hang legyen, mint P. o. *fa, kar, sark, talp, szag, vas, garas, alma, apa, anya, apja, anyja, ollója, madarat, madarakat, hallottam, hallotad, hallotta*, — melly szűk és lágú *a* helyett tágasat 's keményet tsak a' tzigány, tseh, tót, és tzintzár szájából lehet léginkább hallani. Nálunk tehát nem a' lágú és kemény rövid *a*, mellyet tsak erőlködve és szájtátva lehet amattól valamivel külömben ejteni, a' Német pedig tsak az *affectatio* szülöttjének lenni tart; hanem egyedül a' rövid és hosszú *a* között szükséges a' különböztető jel, a' melly meg is vagon nálunk. Soha sem juthat pedig az *a* betű az *o*-nak olyan töszomszédságába, mint az éles *e* betű a' hosszú *i*-nek; azért is hát *ál, álom, hal, kar, almája, szalmája, kutyája* helyett *ól, ólom, hol, kor, ómájo, szómájo, kutyájo*; — *Vater was sagst du, ich kann und mag nicht* helyett pedig *vóder was sogst tu, i kon und mog nit* — mondani mind a' Magyartól, mind a' Némettől valóban nagy gondatlanság és tsúfság.

§. 5.

Most már az *e* betűt vegyük - elő. Ez legalább is négyféle módificatiót fogad-el, a' mint tudnillik vagy tágasabb 's maga-

sabb, az az, vastag 's kemény, vagy szűkebb 's alacsonyabb, az az, vékony 's lágy, és ugyan majd röviden, majd hosszan vékony 's lágy, vagy pedig éles hangzattal fordul-elő; a' mi is nyilván kitetszik a' következő példákból, úgymint a' vastagra és a' rövid vékonyra nézve: *szeg* (scindit, frangit) és *szeg* (clavus), mellyet Versegi Úr két ponttal (*szég*—, de talán egy is elég volna) különböztet-meg az előbbitől; *fent* (acuit) és *fent* (superne); *lent* (linum) és *lent* (inferne); *kezek* (manus plures) és *kezek* (una manus ipsorum), melly utolsót az értelemtévesztés ellen így írva is találhatni *kezök* (éppen az, a' mi *kezek*, vagy ha jobban tetszik, *kezek*); *szemetekkel* (cum quisquiliis, seu sordibus, vel purgamento) és *szemetekkel* (cum oculo vestro); *eszem* (mens mea) és *eszem* (comedo); *vertek* (verberarunt) és *vertek* (verberatis); *elég* (conflagrat) és *elég* (satis sufficiens). A' hosszú vékonyra és az élesre nézve, mellyek az 1549. esztendőben Krakóban újranymtatott magyar orthographiában föllül és alúl ejtett vonásotskával (*e'* és *e*—, de ez nem elég alkalmas) vagynak megkülönböztetve *fél* (dimidium) és *fél* (timet); *szél* (ventus) és *szél* (margo); *ég* (coelum) és *ég* (ardet); *él* (acies) és *él* (vivit); *éle* (acies ejus) és *éle* (vivebat). Mind a' négyre nézve: *vesz* (perit, interit), *vesz* (accipit, emit), *vész* (tempestat, procella, turbo), *vész* v. *vészén* (accipiet, emet); ismét

szemét (quisquiliae) és szemét (oculum e-
jus). Ezekből a' három első hangú *e* gon-
dolom más nyelvekben is meglészen, a' né-
metben pedig bizonynal tudom, hogy meg-
vagyon, P. o. ezekben a' szókbán: *werk,*
pferd, werde, werdet, werden, vastag —,
ezekben: *messer, essen, wessen, dessen, be-*
sessener, rövid vékony —, ezekben: *see,*
scheer, sehr, ehr, ähr, mehr, mehl, hosszú
vékony —, valamint ezekben: *esel, wesen,*
segen, geben, legen, lesen, leben, mindenütt
vékony ugyan, de elől hosszú, utól pedig
rövid *e* hang vagyon; de már a' negyedik
hangú, vagy is az éles *e* hibázik, egyébha
ennek ismét a' német *ie* diphthongus felel-
meg; mellyet azonban még a' született né-
met Tudósok is legalább *ore vulgari,* vagy-
is közönséges nyelvjárással tsak hosszú *i*
hangon szoktak kimondani, P. o. *die, schi-*
er, sie, sieb, diel, lieben, mintha így volná-
nak magyarosan írva: *dí, sír, szí, szib, díl,*
líben. Sőt ezzel a' mi éles *e* betűnkkel is
a' gondatlanabb szólláskor szintúgy szokott
történni, vagyis az, hogy P. o. *szép kép,*
és *édes méz* helyett gyakran tsak *szíp kíp,*
és *ides míz* hangzatot hall az ember: ho-
lott pedig nyilvánvaló dolog az, hogy a'
magyar éles *e* betűnek igaz hangja a' hosz-
szú *e,* és hosszú *i* között közép hang legyen,
a' mellyet ugyan azért mind a' még nem
szokott, mind a' már rosszul szokott nyelv-
nek nehezebben is esik úgy ejtenie, *ne in-*
cidat in Scyllam, dum vult vitare Cha-

rybdim; az az, hogy a' midőn a' hosszú *í* hangot kerüli, a' hosszú *e* hangra se vete-medjen, hanem e' kettő között középett maradjon az ember. Ezen kényes modificatióval biró *e* betűnknek való lételetét pedig bebizonyítja a' hallomáson kívül tsak ez az eggy ok is: hogy valamint illendő, sőt szükséges az *e* betűnek, habár változik is hangja, szüntelenül, vagy legalább rendszerént *e* betűnek maradni, úgy az irás mód is tartozik ezt a' törvényt állandóul megtartani 's követni. Ennél fogva tehát a' következő és hasonló példákban nem lehet nem éles *e* betűt hangoztatni is, írni is: A' király *embere*, *emberét*, *emberéhez*, *emberétől* 's a' t. Látni itten, hogy ejtegetés közben a' végső *e* keményből mindenütt élessé lett, mellyet azért nem is szabad az ő tőszomszédjára, a' hosszú *í* betűre változtatni; jól lehet hogy megengedi a' szokás ezek helyett: a' király *népeit*, *seregeit*, *engedelmeit* — így szólani és írni: a' király *népit*, *seregit*, *engedelmit*. Hogy pedig az előbbi példákban éles *e* hang légyen, kitetszik abból, hogy hosszú vékony *e* hanggal legottan más léssen az értelem, a' mint világos ebből a' mondásból: szükségédért 's hasznodért a' háromállat *életét* elvehedd, de nem szabad bántanod az *emberét*, az az *embernek életét*.

§. 6.

Eddig tsak a' vékony 's lágy *e* betűt láttuk rövid, vagy hosszú hangúnak lenni; mert az éles *e* talán minden kivétel nélkül örökké tsak éles hangú marad, mint P. o. *szél* (margo), *szélé*, *szélnek*, *szélt*, v. *szélet*, *széltől*, *szélig*, *szélen*, *szélén*, *szélem*, *szélünk*, *széles*, szélesíteni; és így tehát sokkal különbben mint a' hosszú vékony 's lágy *e* betűvel történni szokott, P. o. *szél* (ventus), *szélé*, *szélnek*, *szélt*, de már *szélet*, *széltől*, *szélig*, *szélen*, (nem pedig *szelen*, de már), *szelén*, *szelem*, *szelünk*, *szeles*, *szeleskedni*, *szellőztetni*. Hasonlót tapasztalhatni ezen név szókkal is: *ék*, *kép*, *gém*, *kém*, *rét*, *rész*, *méz*, *vég* —, ismét *ég*, *ész*, *kéz*, *réz*, *mész*, *dér*, *tél*, sőt a' maga nemében *víz*, és *tűz* is. — Mostan tehát még ez a' kérdés támadhat: Vallyon a' tágas, avagy vastag 's kemény *e* betűnek hangja is megnyúlik-e nálunk a' hasonló *a* betűnek példájára? Erre én mostani tudtommal tsak kétféle példát mondhatok, azt is pedig nem a' közönséges nyelvjárás, hanem tsak különös szokás szerént hozhatom elő. Az egyik ennyiből áll: hogy valamint a' szűkebb *a*-ból álló *arra* és *amarrá* helyett hasonlóképpen szűk, de már hosszú *a*-val *ára*, és *amára* mondatik; szintűg a' tágasabb *e*-ből 3.) álló *merre*, *erre*,

3.) Tsak ugyan még is különb modificatiójú *a* és *e* betűvel történik hát azonegy dolog; mert a'

re, emerre helyett ismét tágas, és egyszer smind hosszú *e*-vel *mére;ére, emére* szokás a' hamar beszédben ejteni, de írni azonban a' különbségnek okáért így kellene: *ára, amára, mére, ére, emére*, a' millyen hangú *e* betűjét a' Frantzia is így szokta írni, mint P. o. la *béte, la tété, méme, étre*. — A' másik pedig ebből áll: hogy Esztergam és Komárom táján korántsem a' szűk, vagy vékony és lágy, hanem a' tágas, vagy vastag és kemény, de hosszú *e* hangot lehet hallani az elváltozást jelentő esetben, így P. o. *köv*é vált a' fa, *rézzé* a' vas, *etzetté* a' bor, *bölttsé* lett a' tudatlan; ismét: Ha a' gyengébb ember szava is gyakorlás által *erősebbé* lészen, úgy az *erősebbé* (erősebb emberé) még meg *erősebbé* (erősebb szová) fog lenni 4.). De egyébaránt mellyik hang-

tágasabb, azért is tátott szájjal mondandó *a*, a' mint föllebb mondám, mindég hosszú; a' szűkebb, azért is elég zártt szájjal mondandó *a* pedig rendszerént tsak rövid hanggal fordul-elő: az *e* betűnél ellenben egyedül tsak a' szűkből lesz rendszerént hosszú *e*, egyébaránt rövid maradván, midön a' tágas *e* tsak tágas, az éles *e* pedig tsak éles hangon uralkodik.

- 4.) Mind a' szűk, vagy lágy hosszú *a*, mind a' tágas, vagy kemény hosszú *e* betűre még több példát is hozhatnék -elő, ha szabad volna itten a' Pórságnak és Palótzságnak némelly idétlen hang-ejtéseire figyelmeznii; mert ugyanis ezek helyett: *kutyával, puskával, mindennel, késsel, el, 's a' t.* magam nem egyszer hallottam ezeket 's illyeket: *kutyává, 's puskává* gyütt hozzám. A' fősvény
A' Magyar beszédről. 2

ejtés legyen itten jobb, sőt egyedül jó, azt már vizsgálni nem ide tartozó dolog. Akárhon legyen azonban az igaz, annyi mindazonáltal bizonyos, hogy az *aequivocatio*, vagy is a' szókat többfelé magyarázhatás sem a' szóllásban, sem az írásban ditsősé- gére nem válik egy nyelvnek is, minthogy annak szintannyi tökéletlenségére mutat, a' mellyet azért kerülni is kell, valahol tsak lehet.

§. 7.

Ez az *aequivocatio* azonban azzal, hogy mink a' kemény, és lágy rövid *e* be- tüt tisztán haggyuk, a' lágy hosszú, és az éles *e* betűnek ellenben egyféle accentust adunk; látni való, hogy még nintsen egé- szen elkerülve: a' honnan több is nálunk az *aequivocatio* az írásban, mint sem an- nak a' szóllás szerént lennie 's maradnia kellene. P. o. most így írunk: *szegek*, a- akár azt mondjuk, hogy *kenyeret szegek*, akár pedig azt, hogy *nem kenyérbe, hanem deszkába valók a' szegek*; ismét így: *em- berségé*, melly szóban az *e* betűnek mind a' négy modificatiója előkerül, azért is min- denik *e* más meg más hangon mondatik-

mindenné sem éri-be, *velággá* menj a' kamrába, hogy *é* ne törjé valamit. A' gyerek öröme- stebb eszik *újává*, mint *késsé* 's *vellává*; sőt így is: *kanálvá*, *késvé*.

ki. Ámde így írva olvassa már igazán ezt a két szót egy Idegen, ki ha tsak ugyan még is mindenütt igaz hangon fog olvasni; úgy bizonyára tsupa történetből találta el azt, a' mit a' Magyar különben tsak az értett beszédnek folytából, vagy pedig a' szóvalvaló esmeretségből tudhat. Azért is a' személyeknek, helységeknek, 's egyéb dolgoknak noha magyar, de előtte még esmeretlen neveiben maga is szint úgy tsak vak-tában találhat-el. Ellenben ha tsak így ír-nánk is, valaminthogy a' nyelvünket Tanulók számára legalább a' Grammatikákban, Chrestomathiákban, és Lexiconokban kel-lene is így írunk: *szegék* (scindo, frango), *szégek* (clavi), *embérségé* 5.) avagy tsak ezen írásmóddal is mondom a' szemnek már meg szűnt az *aequivocatio*; a' nyelvnek is pedig azonnal megszűnik, mihent meg-mondjuk, hogy a' magyar *e* betű tisztán hagyva tágas, vagy vastag és kemény, mint *e'* német szókban *Pferd*, *werden* (ugyan ez így írva *é* hosszú 6.), mint *e'* német

5.) Egyébha a' prosodiai deák szokás kedvéért így tetszene inkább írni *embérsége*; a' mikor aztán, ha úgy tetszene, ezt *á* és *é* rövidebben így lehetne írni *à* és *è*.

6.) Ezt a' megnyúlást azonban, mint tsak igen ritka kivételt fel sem vevén, hanem a' rövid és hosszú hangzás között uralkodó különbséget egyedül tsak a' szűk, vagy vékony és lágy *e* betűről értvén, a' többi hangzatokat így nevezhetjük el állandóul: vastag, rövid, hosszú, és *e*.

szóban *Meer*, de már ebben *mehr* nem); egy ponttal szűk, vagy vékony és lágy rövid, mint e' német szóokban *Messer*, *wessen*; balra dülő vonással szűk, vagy vékony és lágy hosszú, mint e' német szóokban *see*, *sehr*, *mehr*, *sägmühl*; jobbra dülő vonással pedig éies hangú légyen, mint gondosabb kimondással e' német szóokban *Diel*, *Lieb*, *lieben*, mert más a' *leben*, vagy a' most mondott orthographiával magyarosan írva *lèben*. Abból pedig a' mit eddig az *e* betűről mondtam, már az is világos, hogy noha igen szapora nálunk az *e* betű, a' mint ezt kivált Varjas János Úr Elegiájában nyilván láthatni; de tsakugyan még sem lehet azért a' Magyar nyelvet *monostoniával* vádolni, mert a' magyar *e* négy, sőt ötféle módosított hangon szól. Ha tehát valaki még is egy hangúsággal vádolná nyelvünket; azt ugyan tsak a' szeme látása tsaltameg, mert a' füle hallását minden bizonytalannal tanúnak még nem vette. — A' többi Magánhangzóokban én ugyan egyéb modificatiót észre venni nem tudok annál az egyenél, hogy vagy rövid, vagy ellenben hosszú hangzatúak szoktak lenni.

§. 8.

Igy lévén a' dolog a' Magyar Alphabétummal, abból tehát önként ezek következnek: Először, hogy a' *c*, *q*, *v*, (a' német *v* helyében), *w*, *x*, *y*, betűk *entia si-*

ne necessitate multiplicata, vagy is fölösleg —és hiábavaló dolgok legyenek; egyébbha a' régi Görögök példáját követve két vagy több egyes hangokat rövidség kedvéért egy hangjellel, avagy betűvel akarunk írni (Compendia literarum scribendarum). És ezen okkal - móddal már bizvást is maradhatnak a' *c*, és *x* jelek, de szolgáljanak ám, az ugyan mindenütt *tz* helyett, mint a' Tsehtótoknál és Lengyeleknél, ez pedig *zs* helyett, mint a' Rátztótoknál, Horvátoknál és Spanyoloknál; mert az *x* ugyan *gsz*, vagy *ksz* helyett philologiai igassággal éppen nem állhat, mivel már a' formája is kimutatja, hogy a' *z*, és *s* betűkből tétetődött - öszve. Még az *y* is megmaradhatna (nálunk illy formán tsak akkor, hogyha lágyító jelnek soha többé nem vétetnék), de nem egyedül *i*, hanem egyszersmind *j* helyett, mint a' mellyekből lett is; mert ámbár semmit sem compendiál, mindazáltal a' kihagyott két pont miatt a' sebesebb írást még is segíti, sőt szépíti is. De már a' *q*, e' végre haszontalan mindaddig, valamíg tsak *u* is kell hozzá, hogy *ku* legyen belőle. A' *w* pedig, vagy is a' kettőzött *v* már fertelmes is; mert nem tsak semmivel sem erősebb hangzatú a' deák 7.), vagy is inkább

7.) Igaz ugyan, hogy mostani betűink a' régi Rómaitól valók, de azért a' már kihóltt deák nyelvet koránt sem lehet mindég bizonyossággal a' betűhangoztatásban citálni; mert a' ki ezt teszi is, de a' maga élő nyelvének mostani deák járása

magyar és frantzia *v* betűnél, de még ki sem lehet ejteni a' Syllabának, avagy szótagnak elején, valamint más akármelly ket-
tőzött Mássalhangzót sem: úgy hogy tehát ennek a' szóhangnak igaz jele mindenkor tsak eggyes *v* lehet, mert a' németesen ejtett hamis *v* (*v*) valóságos *f*; valamint a' *q* valóságos *k* hangzatú: már pedig szintúgy haszontalan, sőt káros dolog eggyetleneggy szóhangnak két hangjel, valamint még károsabb több szóhangnak eggy betű, mikor ez nem grammaticum Compendium képeben áll.

§. 9.

Másodszor, hogy mind a' *c* (de nem mint *k*), mind az *s* betűnek 8.) németesen

szerént szokta amaz régít citálni. A' *h* betűnek bizonynyal erősebbnek kellett lennie a' régi Rómaiaknál, mint most az ő olasz leányoknál, mert tsak más a' *hac*, és *habeo*, ismét más az *ac*, és *abeo*; aztán nints is meg ennek az ő szép ereje: *pergama si defendi possent dextra, etiam hac defensa fuissent --*, mihent tsak *ac* mondatik. A' Görögöket majmolás, és a' poétai szorultságnak engedett szabadság ez ellen ki nem foghat.

8.) Nem azt értem itt, mikor a' Német a' Magyar-
ral eggyaránt hangoztatja az *s* betűt, mint P. o. ezekben a' szókban *Spasz*, *Spiesz*, *Stock*, *Stosz*; se nem azt, mikor az úgy hangzik, mint a' magyar és frantzia *z*, mint P. o. ezekben a' szókban, *Gans*, *Gänse*, *Weise*, *Wesen*, *lesen*, *genesen*.

ejtett hangja korántsem egyes szóhang légyen, hanem a' magyarosan hangzó *tz*, és *sz* betűknek öszvefoglaltt hangja, a' mi is majd alább nyilván ki fog tetszeni. Minek-okáért tehát ezek tsak úgy hangzanak igazán, a' mint a' tisztán hagyott *c* betűjét ugyan a' Lengyel, és Tsehtót, vagy a' maga *z* betűjét a' Német, az *s* betűt pedig a' Magyar állandóúl hangoztatják: melly utolsó betűnek egyes hangját sem az angol *sh*, sem a' német *sch*, sem a' frantzia *ch*, sem akármelly egyéb öszvetett Mással hangzók soha nem adhatják éppen azért, mivelhogy egyes az *s* hang, mellynek tehát egyedül tsak egy valamellyik Magánhangzóra nagyon szüksége, hogy azzal együtt világosan 's értelmesen megszóllamlhasson. — Még is pedig mondhatja valaki, e' végre vannak azok öszverakva, és mindegyik Nemzet úgy is mondja -ki azokat, mint a' Magyar a' maga egyes formájú *s* betűjét. Ám én elhiszem, sőt tudom is: de azt mondom, hogy a' türedelmes papíroson akármit öszveírni lehet; hanem azonban ditsérni és követni tsak az való, a' mi philoló-

Melly példák világosan kimutatják, hogy mind az *s*, mind a' *z* egyes hang megvagyon ugyan a' német nyelvben is, de nintsen meg hozzájuk a' tulajdon hangjel; mert a' *z* hibázik (a' Deáktól költsönvéve *tz* gyanánt szolgál), az *s* pedig bizonytalan, valamint a' *w* oktalan a' mehtagadott igaz *v* helyett.

giai igaz okból vagyon öszeírva. Melly törvényre ha vagy elejénten mindjárt tudtak volna, vagy legalább már most akarnának ügyelni a Grammaticusok 9.); úgy bizonyára a betűk öszverakásában az a sok *quid proquo*, vagy is hiú fogás, és az a sok képtelenség, sőt inkább az egymásra halmozott hangképek (betűk) mellett is merő hangtalanság nem volna, s nem lenne: a' mikor aztán a' még most rosszul szo-

9.) De nem lehet ügyelniék a' nemzet miatt, még pedig meunél több Iratokban 's Könyvekben, és ugyan mennél rosszabb Irásmód már mélyen és szélesen meggyökeredzett 's megrögzött szokássá lett valamelly nemzet között, annál kevesebbet lehet ügyelniék, a' tellyes tökéletesen megigazitandó Irásmódra azért, hogy az új orthographia mellett a' régi Iratokat és Nyomtatványokat sokkal nehezebben, vagy talán nem is lehetne olvasni és érteni: már pedig Literatúrával bővelkedő 's abban gyönyörködő egy nemzet vallyon elszivelheti-e ezt, és a' régi Iratainak tsupa mássaival (mert a' könyveket még is újra nyomtatni lehet) ugyan beelégedhet-e? Most is tehát tsak annyit várhatni a' Grammaticusoktól, hogy a' frantzia Akademiának példájára megteszik azt a' keveset, a' mit gondolnak, hogy még is megtehetnek. De mink Magyarok különb esetben vagyunk, mert nálunk a' megigazítani való igen kevés; sőt a' legnagyobb is még most kevés bajvallással megtörténhet, hatsak akarja a' nemzet *gy-t dy-ra* változtatni, egyébha az *y-on* egészen kiadni kész volna. Még az is könnyen megeshet, ha úgy tetszik, hogy Lexiconainkat a' 7. magán-, és 16. Mássalhangzó, meg a' *c, x,* 's egyéb leendő compendialis betűknek rende szerént nyomtattassuk.

kott idegen nyelvnek is könnyen esne a' mind az Alfabétumban, mint az egyes Szóhangok és hangjelek lajstromában, bizonyos és állandó szabású, mind a' betűk öszverakásában természetes és rendes járású magyar szóllást és Írást tisztán igazán követni; mert magánál is szintazon jelek alatt ugyan azon hangokat találná, úgy hogy mindegyik nemzet minden másiknak szava- it, habár nem értené is, mindenkor igazán olvasná (Multarum lingvarum, sed unius alphabeti orbis terrarum).

§. 10.

Harmadszor, hogy igen hibás állítás lé- gyen az, mintha a' magyar nyelvnek keve- sebb betűji volnának, mint egyes szóhang- jai; mellyeket is azért, minekutánna a' ré- gi scythiai betűket elhagytuk, és azok he- lyébe a' deák Alfabétumot fogadtuk-be, már most tsak *pótoló betűkkel* lehet kiten- nünk, úgymint ezekkel; *gy, ly, ny, ty, sz, zs, ts, tz*. Erre én elsőben tsak közönséges- sen ennyit mondok: hogy, ha Eleink ezen öszvefoglaltt betűket magok írás módja sze- rént tsakugyan egy-egy jellel írták, azok mindazáltal a' dolognak valójában még is tsak szemre voltak egyes betűk, de nyelv- re 's fülre azonban minden bizonynyal ket- tős hangú betűk és így nyilván *grammati- ca Compendia* voltak, habár ők ezt világo- san még nem tudták volna is. Hogy pedig

ezt az igen fontos igazságot más akárki is könnyen általláthassa, tsak a' föllebb előadott magyar Alphabétumnak 23 betűjít szükség neki valamivel gondosabban megnezegetni, öszvehasználtgatni, és meghalgtatni. Kezdjük hát tellyesség okáért a' Magán hangzókon.

§. 11.

Nálunk három, sőt négy Magán hangzó is szoktak öszve jönni, mint P. o. *tieid, mieink, Budaiak, Biaiak*; de azért tsak egy eredeti szónkban is diphthongust, az az, kéthangút, vagy kettőshangút soha nem tsinálunk, hanem rendre tulajdon hangjokon külön-külön mondatnak-ki. Igaz ugyan, hogy szokásban volt nálunk, sőt a' nemzetségi nevek kedvéért önként elvéte még ma is megtörténik az *ö* és *ü* igaz magán hangzókat *eo*, és *eu* (az *eö*, és *eü* már fertelmes is, nevetséges is, nem különben mint a' *cs*, és még inkább a' *cz*:) betűkkel írni: ámde ezek azért még korántsem diphthongusok, mert az igaz diphthongust, a- vagy kéthangút két vocalisnak nem öszveíratása, hanem öszvehangzása teheti. Ugyan is ha nem az egy syllabában való együtt-hangzás, hanem a' tsupa betű öszverakatás tenné a' valóságos diphthongust: akkor az *u* hang a' Magyarnál és Németnél Vocalis, a' Frantziánál ellenben diphthongus volna, mert így írja *ou*; az *o* hang pedig ugyan

ennél eggyzersmind Vocalis, diphthongus, és triphthongus volna, mert így írja: *o*, *au*, *eau*. Hát ha még valakinek eszébe jutna így írni *aeiou*-ö, vagy *ü*; már ez az ö, vagy *ü* hang azért vallyon panthongus, vagy is Mindenhangú lenne-e? Legkevesebbet sem: ki nem látja tehát ezekben a' philologicum Absurdumot?

§. 12.

De ha két Vocalisból tsakugyan még is lehet igaz diphthongus; úgy bizonynal a' deák és német *au* leginkább, de a' deák *eu* már kevesebbé az: mindazáltal ezek is tsak úgy, a' mint az elsőt a' Magyar és Német, az utolsót pedig tsak a' Magyar hangoztatja; mert más nyelveknek szóllása szerint elromlanak: az *au* ugyan a' Frantziánál, mivel *o* gyanánt mondja-ki; az *eu* pedig a' Frantziánál is, a' Németnél is, mint-hogy amaz ö, emez ellenben *aj* hangon ejti a' maga nyelve törvényre szerint. Egyébránt pedig én ugyan egyáltalában tsak azt mondhatom, hogy a' deák *ae*, *oe*, és más akármiképpen öszvetett Vocalisok akármelly nyelvben egyedül tsak írásra's látásra, de korántsem hangzásra hallásra legyenek diphthongusok éppen azért, mivel ezen névnek vagy nem, vagy pedig rosszúl felelnek-meg. Nem felelnek-meg a' deák *ae-e*, *oe-e*, a' frantzia *ai-e*, *au-o*, a' német *ie-i*, *oe-ö*, *ue*, vagy *ui-ü*; mert ezeket

nem kettős, hanem egygyes - eggy hangon mondják - ki, még pedig a' melly hang úgy is megvagyon már tulajdon Alphabétum-jokban. Rosszúl felelnek - meg, hogy tsak keveset említettsek, az *y-i*, és a' német *ai*, *ei*, *eu*, *aeu-aj*, mellyek is valóban igazi *Monstrumok*, avagy szörnyetegek; mert az *y* noha Magán és Mással hangzóból tétetődik - öszve, még is minden *j* nélkül egyedül tsak az *i* hangzik a' kimondásban (a' mi *y*-unkról majd alább lészen szó): e-mezek ellenben ámbár tsupa Magánhangzók-ból foglaltatnak-öszve, de szintúgy tsalnak formájokkal; mivel korántsem ezen betűknek alphabétumi hangjain, hanem más egészen különböző Magánhangzónak, és még eggy láthatatlan Mássalhangzónak hangján mondatnak-ki. Hát még az? hogy a' Német az *eu*-t másként ejti deák nyelven, ismét másként a' magáén: már pedig ugyan azon eggy formájú 's hangú betűk hogy hogy adhatnak két különböző diphthongust úgy, hogy az eggyik is, a' másik is igaz diphthongus légyen?

§. 13.

Következnek már a' mássalhangzók. Ezek a' mi nyelvünkben is sokképpen jutnak-öszve, úgymint: *bd*, *bj*, *dj*, *ds*, *dz*, *dv*, *fd*, *fj*, *gd*, *gj*, *jd*, *jk*, *jm*, *jt*, *jz*, *hd*, *hj*, *ks*, *kts*, *ksz*, *ld*, *lj*, *lp*, *lsz*, *lt*, *lts*, *mb*, *mj*, *nb*, *nd*, *ng*, *nj*, *nsz*, *nt*, *nts*, *pd*, *pj*, *ps*, *psz*, *ptz*, *rd*, *rj*, *rk*, *rs*, *rt*, *rv*, *rz*,

sd, sk, st, sz, szd, szk, szt, tj, tk, ts, tz, tzk, vd, vj, zd, zs, 's a' t. Ezek az öszvetett betűk egytől-eggyig mind *alphabétumi consequentiával* hangzanak nálunk, az az, a' mint hangzanak a' Betűlajstromban egyenként, úgy hangzanak a' szókban együtt is 10.) tsak az egy természettől fogadván-el némelyek bizonyos szomszédságban eggy igen kitetsző modificatiót, avagy módosítást.

§. 14.

Ugyan is a' *ds, dz, ts, tz, sz, zs,* ismét a' *dj, lj, nj, tj,* ezen tíz öszvetett, de tsak

10.) Tudva vagyon, hogy a' Mássalhangzó magában tsupa zártt 's néma hang, és tsak az elől, vagy utól hozzá járuló akármellyik Magánhangzónak társaságában nyilik-meg, 's szóllal-meg teljes tisztán, avagy ízenként, és azért értelmesen is: következésképpen hogy a' 7 Magánhangzóval mindenik Massalhangzót 14-szer lehet hangoztatni, így P. o. *b-ba, be, bi, bo, bu, bö, bü,* és megfordítva: *ab, eb, ib, ob, ub, öb, üb* (ezeknek akármellyike is jó, de *alpha, beta* 's a' t. már alkalmatlan elnevezés); és a' ki ezt teszi, tudta nélkül is már valóságosan olvas, mert két betüt együtt és eggyeszerre mond-ki. Önként értetődik tehát, hogy az öszvetett Mássalhangzók közül az ő szokott alphabétumi Magánhangzójik szükségképpen kivesznek, és egyedül tsak magok az ő tulajdon zártt hangjaikon egymással öszveelegyelve vitetnek aztán a' szókban lévő ez, vagy amaz Magánhangzóra. Minekokaért ezeket *próba, tréfa,* nem szabad így mondani: *poróba, teréfa,* valamint ezeket *fa, ló* sem így: *efa, oló,* a' millyeneket pedig a' syllabizálni kezdőktől még is gyákran hallhatni.

így öszvetett Mássalhangzóknak természete mondom úgy hozza magával, hogy azon egy Magánhangzóra vitetvén, legottan öszveolvadjanak, egybefollyanak, és egy olyan közép hangot támasszanak, a' melyet igen könnyen egyes hangnak lehetne különben tartani, ha mindegyik betűnek tulajdon hangjából annyit még is észrevenni nem lehetne, melly a' Factorokat, avagy Hangalkotókat tsak ugyan elég világosan megkülönbözteti 's kimutatja mindenkor. Ennek a' bizonyos dolognak még nagyobb világosítására szolgál az, hogy, midőn akár a' most mondott betűk megfordított szomszédságban, vagyis így: *üsd, üzd, üst, azt, ezt, majd, rojt, valj, vajn*, (ezen két német szóból *weil, wein*, mert magyart még nem tudok, a' hol ezek a' betűk így jutnának - öszve egy syllabában), akár pedig egyéb Mássalhangzók, mint P. o. ezen szókban: *drága, frigy, grésli, krajtzár, prém, próba, tréfa, pléh, snef, skárlát, strázsa* —, egy syllabára tartoznak, azokis valamennyire öszveragadnak 's egybeelegyednek ugyan, mert különben syllaba sem támadhatna belőlök, de visszálkodó természetiek ellenére egybe tsakugyan nem olvadhatnak, avagy tsak annyira bizoñnyal öszve nem folyhatnak, hogy az így lett hangot, ha akarná is az ember, egyesnek vehetné, és az ilyen Hangalkotókra már távolról is rájok ne esmerhetne.

§. 15.

Minekokáért tehát ama' tíz öszvefog-
lalt Mássalhangzók a' mi nyelvünkben ko-
rántsem *pótoló betűk*, hanem tellyes atya-
fiságosan, vagy szép barátságosan öszvefé-
rő betűk: sőt, ha tsakugyan lehetnek a'
nyelvekben diphthongusok, tsupa termé-
szet szerént való, és ugyan azért még a' föl-
lebb mondott deák *au*, és *eu*-nál is igazabb
jussal diphthongusok, avagy két hangúk,
habár ellenkezik is a' szokás ezzel a' neve-
zettel, valamint ellenben az eddig vólt szo-
kással ismét a' természet látszik ellenkezni.
Mert ugyanis a' Vocalisok, avagy nyíltt
hangok, minthogy ezek már magokban hang-
zani 's magoktól szóllani tudnak, a' hon-
nan vagy on a' nevök is, korántsem arra va-
lók, hogy magok is öszvefollyanak, és a'
zürzavar hangvilágban fetrengjenek; hanem
arra valók, hogy ő rajtok follyanak 's állapod-
janak-eggybe, és így övelek szóllamljanak-
meg a' különben zártt, vagy néma, és tel-
lyességgel érthetetlen hangok: úgy hogy
éppen ezen *consequentia val* nintsen is a'
magyar nyelvben Magánhangzókból álló
diphthongus; és hogy a' deák *au*, 's *eu*
még is annak tetszik lenni, azt tsak a' se-
besebb szóllás okozza.

§. 16.

Most már szükség azt is meg monda-
nom, hogy a' *dj*, *lj*, *nj*, *tj* öszvetett betű-
ket legalább a' gyökérszóokban régen bevett

közönséges szokás légyen nálunk így írni: *gy*, *ly*, *ny*, *ty*; a' mikor hát az *y* tsupán tsak mint *lányító jel*, a' mondott négy betűk hangjával öszvefutni 's egybefolyjni, és így egygy közép 's lágyabb hangú *d*, *l*, *n*, *t*, betűt támasztani kedvellőj helyett áll: melly okkal-móddal tehát a' magyar *y*, noha nem tulajdon hangú betű, de azért még sem *grammaticus zérus*. De tsakugyan, azon kevés, és könnyen elhárítható bajon kívül, melly az *e* betűvel vagyon, éppen ez az *y* már eggyetlen-eggy gánttsa a' szóllás-és Irás módunk eggyformaságának, melly is soha addig be nem állhat nyelvünkbe, valameddig tsak abból az *y*, mint *lányító jel* is, mint betű is, ki nem múlik; mert a' mint kiki jól tudja, az *y* mostan nálunk hol tsupán *i*, vagy *j*, hol ismét *lányító jel* neve alatt a' tsak részént hangzó *j* betűnek szokott vétettetni: mondom, hogy akkor eggyedül tsak *j* betűnek vétetik, mert P. o. ez *lija*, melly is kéntelen két syllabát ad-

11.) A' többi ugyan nem, de ez az eggy oktalan választás volt, minthogy nem a' *g*, hanem a' *d* betű *lányul*-meg a' *j*-vel, a' mint nyilván láthatni e' példákban: *rágj*, *vágj*, *hágj*; mert lám igaz magyarszóokban, s azon eggy syllabában, és még is semmit sem *lányul* a' *g* így írva pedig *vágy*, *hágy*, a' szokott hang ugyan *lány*, de ez nem *lány g*, hanem *lány d*, idegen formában, ugyan a' mi már nem tsak eggy formátlanság, hanem valóságos hiba is Irásmódunkban,

adni, tsak nem lehet eggyenlő, vagy is egyyet érő ezzel: *lja*, vagy *lya*.

§. 17.

Meglévén hát eggyyszer Irásmódunkban az egyformátlanság a' *j* és *y* miatt (mert a' *d* helyett álló *g* miatt igazán hiba vagyon); ha már a' megkedvelt különözésben és hibázásban is *consequensnek* szükség maradni, minthogy az ilyen állandóság is legalább a' Tudományokban néminémű tökéletesség: úgy bizonyára korántsem lehet igazításnak tartanunk az Irásmódban zürzavart tsinálni, és *haggya*, *ortállya*, *annya*, *attya* helyett *hagyja*, *ortályja*, *anyja*, *atyja* írni; mert így sints egészen jól, sőt rosszabbúl vagyon azért, hogy a' *j* kétszer áll, eggyyszer az *y*, másszor ismét a' maga tulajdon formájában, holott pedig tsak a' lágyulandó *g* (*d*), *l*, *n*, *t* betűnek szükség rendszerént kétszer állani: hanem tsak így volna igazán természetesen, azértis tökéletesen jól írva: *hadjdja*, *ortájlja*, *anjnja*, *atjtja*, vagy megrövidítve így: *haddja*, *ortállya*, *annja*, *attja*; mivel így is könnyen elérhetni a' kétszeres meglágyulást, annyi-
val is inkább, hogy az első lágyulásban jóval is kevesebb hangozhat a' lágyító *j* betűből, mint az utolsó lágyulásban, melyre legottan rákövetkezik a' Magánhangzó. Egyébaránt pedig a' melly szókban nintsen *y*, a' Jottistának vagyon előttem iga-
A' Magyar beszédről. 3

za azért, hogy a' melly különözést és hibázást el nem kerülhet a' gyökérszóokban, azt legalább nem is szaporítja a' ragasztékokban. Ez az ok azonban, valamíg az *y* csak egy szóban is lágyító jelnek vétetik, éppen nem ledönthetetlen, azért is hát az értelmesebb és szemešebb Olvasókra való tekintet itten ugyan elmaradhat. Mert ha Versegi Úrnak az a' panassza közönségesben bebizonyosodna, hogy éppen a' szokásban lévő *y* miatt a' *j* betűt attól mindenkor különbözőnek nézven, sokan a' *dj*, *lj*, *nj*, *tj* öszvetartozó 's öszvefolyó betűket is különszakasztva hangoztatják (magam is tapasztaltam, hogy a' gyermek így szóllott: *häggya*, *aggya*, *mongya*, *kertye*, de syllabizálás közben így olvasott: *hagy-ja*, *ad-ja*, *mond-ja*, *kert-je*); úgy bizonyára a' gyarló 's gondatlan Olvasók, és az ilyen olvasókból lett Nyelvrontók ellen nintsen egyéb mód hatra az igaz kimondást megöriznünk 's fentartanunk, mint az, a' mit ő mond: hogy tudnillik a' *j* betűt mindég *y* formában ragasszuk a' szóhoz (akár légyen már benne *y*, akár nem:), mikor az előtte álló betűvel öszve foly, és annak hangját meglágyítja, vagy egyszersmind duplázza is; úgy hogy a' maga saját formá-ában előforduló *j* betű mindenkor a' maga tellyes tiszta hangján (mint éppen itt is, mert más a' *hangya*, *hangyán*) tartozzon hangzani: hogy tehát valamint minden Magyar elejétől fogva így írja ezeket:

hágy és hágj, vagy és vágj, úgy egyébkor is ezt a' törvényt követvén, így írjunk: haggya, 12.), vallya, fonnya, láttya,

12.) De mivel megsalatkozott Eleinktől a' *dy* helyett szerentsétlenül *gy* választott, mellyet már most tsak az egész olvasó és író nemzetnek közakarattjával lehetne elhagyni, és P. o. *ágy, gyep* helyett *ády, dyep* írni; a' mikor valóban tsak ezzel is nagyobb tökéletességet nyerne Irásmódunk, mert a' való hiba elmaradna, és az egyformasága megjönne a' mostani egyformátlanságnak; az *y* mint lágyító jel miatt tsakugyan még is maradandó egyformátlanságot pedig magát az írásbéli tökéletlenségnek vádja alól már egészen felszabadíthatni a' *c, x, s* egyéb compendialis betűk példájával, és még inkább a' lágyító, és nem lágyító j között való külömbégtételnek szükségével, avagy tsak igen hasznos voltával is: a' zavarodást okozó *gy* miatt tehát az marad még megállítani való, hogy a' *d* után vallyon *gy-t*, vagy pedig tsak *y-t* írjunk-e? ha azért így légyene jobb: *vádgya, gondgya, áldgy, mondgy, hordgy. adgy, engedgy*? vagy ellenben így: *váddya, gondya, áláy. mondy, hordy, addy, engeddy*, sőt *védy* (venni), *vidy* (vinni), *hiddy* (hinni) is, mert ezekben is valamint nintsen seholy *gy*, úgy szükség sintsen azt elővenni, mint ellenben a' hamis lágy *g* mellett megmarad a' kéntelenség is ezeket *hágy, vágy* dúplázott *g*-vel így írni *haggyon, vággyon*? Előtem, a' ki az írásbéli lehetséges egyformaságot igen szeretem, úgy látszik, hogy maga a' delog a' tsupa *y*-nal való Irásmód mellett szöll: melly szózatot ha befogadjuk, e' részből ilyen leszen az Orthographiánk: *addyon, engeddyen* (kivételképpen pedig *haggyon, vággyon*), *szállyon, emellyen, ülljön, vennyon, mennyen, adattyuk, engedhettyük*; az

mert itten nem marad - meg a' j a' maga tellyes hangján, hanem tsak egyy részből

ilyen pedig: *adjon*, *engedjen*, (hagyjon, vágyjon), *szálljon* 's a' t. elmarad. Ugyan is ezen γ -os Irás-mód ellen éppen az γ ellenségeinek lehet legkevesebbé kikelniek, vagy is azoknak, kik a' j betűt tartják (és ugyan igazán tartják) a' birtoki energia, vagy erő (tsakhogy itten az euphonia miatt igen számos a' kivétel), és a' parantsoló mód formativájának lenni; mert jöllehet hogy a' Magánhangzók, és a' *b, f, g, j, k, m, p, r, v*, Más-salhangzók után a' j a' maga tellyes hangján marad, mint P. o. *fája, ekeje, ollója, badja, rőfje, haragja, májja, rákja, vámja, papja, karja*, ismét *hűj, szűj*, (hivj), *szűj* sem szokatlan), *fűj, bújj, jöjj, dobj, döfj, vágj, vájj, rakj, kapj, várj, írj*: de némelly más betűk után ellenben elveszti minden hangját, és más betűre, sőt két betűre is által megy, úgymint 1.) az *s, z, sz, zs, ts, tz* után hasonló hetükké lesz, mint P. o. *sassa, mázza, kanássza, gúzzsa, kaláttsa, malattza*; ismét *áss, keress, moss, nézz, hozz, húzz, főzz, üzz, mássz, halássz, vadássz*; az igei *sz*t végzet után pedig már nem egyy maga, hanem a' t vel egyetemben megy által, mint P. o. *válássz, szakássz, eressz, ossz, fossz*, 2.) az *atani eteni, itani, iteni, otani, utani, öteni, ütteni* végzetű igéktől lett *at, et, it, ot, ut, öt, üt*, mellett *s*-re változik, mint P. o. *táts, tátsd* el a' szadat, *véts, taníts, vilagíts, indíts, mozdíts, feszíts, építs, ötsd*-ki a' nyelvedet, *fűtsd*-be a' szobát; szint-úgy megy a' dolog, ha az *a* és *t* közé akármelly Más-salhangzó férkezik is, mint P. o. *válts, kiálts, ránts, bánts, kurjants, árts, ejts, ments, érts, tilts, tapints, irts, ints, olts, onts, bonts, tölts, költs, önts, dönts*, 3.) az *atni, etni, itni, 's a' t*. végzetű igéktől lett *at, et, it, ot, ut, öt, üt*,

hangozván, lágyítja, és duplázza is az előtte való betűt, de a' már kész lágyat csak duplázza. Illy okkal-móddal bizonyára még az Idegen sem tévedhet-meg aztán a' magyar olvasásban, tudván azt, hogy az *y* jel mindenkor lágyító *j*, a' *j* jel ellenben soha sem lágyító *j* legyen; mert egyébaránt a' nemzetségi nevekbe betségűzni szokott *y* alatt lappangó hol *i*, mint Pálffy, Nádasdy, hol *j*, mint Zay, Révay betűre igen könnyen rátalálhatni. Még ezzel az *abundans cautélával* is tehát igaz maradván az, hogy a' mint szól a' Magyar, úgy ír is, és viszont a' mint ír, úgy szól is, méltán elmondhatjuk, hogy vagyon *Orthographiánk*, vagy is igaz Írásmódunk: midőn ellenben ez a' név más nemzeteknél korántsem valóban helyes Írást, hanem csak olyan bevett Írásmódot jelent, mellyet a' ki követ, nem mondatik nálok hibásan írni, habár mind úntalan vét is a' természet ellen.

mellett pedig mind a' *t*, mind a' hozzá járuló *j* betű *s*-re változnak, mint P. o. *láss*, *vess*, *véress*, *veretness*, *verhess*, *nyiss*, *löss-fuss*, *köss*, *üss*. Már ha tehát a' *j* formativa ennyiféle általváltozásokat megszenved; ugyan miért ne lehetne azt, a' mikor csak fele hangját tartja-meg, *y* formában a' *d*, *l*, *n*, *t* betűkhöz adni, midőn csak így távoztathatjuk-el a' *j*-vel való megtévedést, és csak így oltalmazhatjuk-meg legjobban az igaz magyar kimondást?

§. 18.

De hogy az említett barátságosabb Mássalhangzókból származó lágy szóhangokról még egyszer szóljak, nem is az eggy magyar nyelvnek tulajdonai azok, hanem akármely nyelvben is meglehetnek; a' mint hogy a' Horvátoknál, és Tsehtótoknál mind meg vannak, és ugyan mikor ezen utolsók a' magyar *gy*, és *ty* helyett *dj*, és *tj* betűket tesznek, legtermészetesebben is írnak: de már a' Németnél, Olasznál, és Frantziánál tsak némellyek fordulnak - elő, és azok is hibásan írva. Ez a' rövidség azonban korántsem magoknak az eggyügyű, vagy egyes szóhangoknak, hanem a' Magyaránál szokott ilyen öszvehangoztatásnak (a' betűkben pedig öszvetételnek) fogyatkozását illeti, mert a' Németnél legalább, a' mint föllebb is mondám, mind a' 23 egyes szóhang megvagyon: sőt: egyébaránt sem lehetne elgondolni, hogy azok akármely szegény és míveletlen nyelvben, és ha betűkben is, avagy tsak hibásan írva eggytől-eggyig mind megne legyenek; ha az olasz nyelv, melly az *ö*, és *ü* noha igaz Magánbangzókat tellyességgel gyűlöli, és a' *h* betűt is tsak alig szenvedí —, ha mondom a' míveltt és tsínos olasz nyelv ezzel a' példájával tsak ugyan azon gondolatra nem birna benünkét, hogy még más nyelvek is lehetnek ollyanok, a' mellyek ez, vagy amaz

betűről tudni nem akarnak. Akár minden, akár nem minden szóhangokat kedveljen azonban egy, vagy más nyelv; annyi mindazonáltal bizonyos és nyilvánvaló, hogy a' különb nyelveknek alkotására mulhatatlannul szükséges legyen az emberi szóllásnak legalább több hangjait, és azoknak szokott jeleit, vagy is a' betűket más meg másképpen öszverakni; mert tsak így lehetnek - meg aztán mind fülnek, mind szemnek a' sokféle nyelveknek száz meg százezer különböző szavai.

§. 19.

Minthogy tehát a' különböző nyelvekben különb meg különb betű öszve foglalásnak vagyon divatja; és mivel nem minden öszvetett Mássalhangzókat lehet a' Magánhangzó előtt könnyen egybe ejteni: annakokáért a' magyar nyelv azokat nem más nyelvek szokása szerént a' Magánhangzónak elejébe, hanem maga geniusa, avagy ínnye szerént annak utánna szokta rakosgatni. Ime néhány példák mind a' kettőre, amazokra ugyan: *blau, brod, Brust, drey, flachs, froh, glas, gnad, grund, kluft, knecht, krug, pfsand, pferd, plump, pracht, spasz, stift, stock, schlag, schlund, schnitt, schrift, tropf, trunk, zwerg, zwirn, pflanze, pflicht, pflug, pfropft, splitter, spruch, sprung, strausz, strick, stroh, strumpf* —, *bdellium, mnemosynon, psalmus, psitta-*

cus, ptolemaeus, bzin, dvor, mladonja, zborov, zdoxa, zrin, smrt, sturt; erre a' mienkre pedig: *szabd, szabj, kedv, döfd, döfj, rágd rágj, rajz, szokd, szokj, old, olt, olts, oltsd, halsz, talp, nyelv, gomb, szomj, hamv, különb, gond, hang, szánsz, ont, onts, ontsd, enyv, könyv, kapd, kapj, kapsz, taps, fark, verd, verj, kert, szaru, bors, borz, mosd, most, ond, liszt, rátk, detk, aptz, taratzk, palatzk, 's a' t.* Ha már ezen szókat zsidó móddal visszafelé volna szokásunk olvasni; úgy bizonyára a' magyarnál alig lehetne nehezebb ejtésű, és durvább 's borzasztóbb hangzású nyelv: de így újra láthatni, hogy a' kényes magyar nyelv és fül minden akármit el nem szívvelhetvén, a' szóra nézve ugyan a' kitelhető rövidséget, a' szóhangra nézve pedig a' könnyűséget 's kedvességet az erővel 's határozottsággal egyetemben választotta magának, hatsak ez nem inkább a' mennyei böltseségnek úgy tetszéséből jutott neki.

§. 20.

Mindezekből immár elég világosan kitetszik, hogy a' magyar nyelv hasonlíthatatlan jóságú mind Alfabétummal, mind Orthographiával bir: úgy hogy a' magyar Grammatika egy helyes philosophica Grammatikának (mert ennek is szintűgy tsak philosophicum Alfabétum lehet az igaz kezdete) nem tsak a' kimondásra 's írásra

hanem egyéb dolgokra nézve is egy jeles tisztaságú, és sok tökéletességű tükör gyanánt szolgálhat. És tsak ezt az egyet adja még a' jó Isten, hogy a' szükséges és hasznos magyar könyvek nem tsak helyes írással és szóllással, hanem egyszersmind derék tollal, szép észszel, és elégséges tudománnyal készülni's világra jönni a' mint szerentsésen megindultak, úgy meg se szűnjenek, sőt szaporodjanak is más ditső nemzetek példájára, kik az emberi életnek mind szükségire, mind könnyebbségire, mind gyönyörűségire nézve a' nem legjobb Irásmóddal is jeles, sőt halhatatlan munkákat tudtak és tudnak öszveírogatni.

A' Magyar Ejtetésnek közönséges és különös természetéről való Értekezésből ki-szakasztott Tzikkely a' Genitivusról.

Biró, vagy *birtokos* Ejtés (Possessivus perperam Genitivus Casus. Besitzendung) nálunk hosszú *é* ejtegető Toldalekkal lessz, mint p. o. *fáé, falé, fogé, úré, hidé, epée, ebé, szivé, földé, bőré, szüre*: de már a' személyes pronomenekben valamint minden egyéb suffixum, ugy ez az *é* is személymutató Ragasztékkal szaporodik; azért is nem *éné, tee, öé, mié, tié, öké*, hanem az euphoniás hol betű szaporodás, hol fogyas, hol változás miatt is, a' mostani közönséges szokás szerént így: *enyim, tied, övé, miénk, tiétek, övék* a' kelendő magyar birtokos Ejtés.

Olly előkelő, 's olly elmaradhatatlan pedig ez az Ejtés, hogy a' nélkül még a' legszegényebb 's legmiveletlenebb nyelv

sem lehet-el; mert ebben szintűgy kitetsző a' Birtokosnak a' Birtokhoz, valamint az Adó Ejtésben az Adónak a' vevőhöz való subjectumi tekintete, és azzal való köze: pedig tsak ez teszi a' valóságos ejtést, melly nélkül ez már nem dologbéli, hanem egyedül módbéli és adverbialis Ejtés lészen mint p. o. *önként, teremtéskor, régólta.* Minekokáért én ugyan még tsak álmomban sem tudtam volna elgondolni soha, hogy az ilyen nyilvánságos Ejtésnek az ő lételeért valaha apologiára lehessen szüksége, mert leg-alább a' magyarnak megvagygon mostan ez a' szüksége; Tudnillik a' mi napjainkban eza' szörnyü méltatlanság történt rajta, hogy azt legelőször is Révai Miklós, azután pedig Versegi Ferentz U-rak megtámadták és századok olta bátorságossan birtt honnyából kitaszigálták. Amannak annyiban ugyan igaza van, hogy legalább nálunk Magyaroknál a' semmit sem nemző *Nemzöt* avagy *Genitivust* ki-neveti, és maga is inkább *Possessivus*-nak nevezi: de ellenben hogy az *é* suffixumot tsak az *ö* (ipse) detortum Pronomennek tartya, melly is a' magyar *Possessivust* új *Nominativussá* teszi, ez már mondom viszont ő töle nevetséges dolog; mert ha p. o. *Istene'* tsak két öszveirit *Nominativus*, akkor nintsen *Declinatio a Nominativo*, vagy is a' Nevezőtől való Elhajlás, hanem ez a' Mondás: *Isten ő*, vagyon, mellyben azért Birtokost még erő-

szakkal sem gondolhatni: de legjobban kitetszik e' dolog, példában, ha a' Possessivust egyszersmind Révai Úr szerént is vesszük így: Ez a' találmány *világtalané* (coeci suum), mert bizonyára *világtalan ő* (coecus est ille ipse), a' ki atyai szeretlen szeretetből az ő szülöttének fertelmes rútságát is gyönyörűséges szépségnek nézte; valamint az elfogadás ismét *vakéé* (coeci sui suum), mert valóban elméjére *vak ő, meg ő*, a' ki itten a' paradoxa etymologiába takartt legvilágosabb logicum Absurdumot sem látja. Látni való tehát, hogy Révai Ur egyenesen a' Philologia ellen vétett's abba ütközött bele; de Versegi Ur már tsak a' mellett botlott-meg (lásd Epitom. Tom. 1. sub d. pag. 47. — ismét magyar Grammatika 7. Szám, 131 lap), mert hogy az *e'* korántsem tsak szóképző (Formativa vocum), mint a' millyen a' *né*, hanem hogy valóságos ejtő Toldalék (suffixum cum virtute saltem declinandi) legyen, nyilvánvaló a' következőkből:

a) Valamint egyéb Ejtés egyébért, úgy a' Possessivus meg azért van, hogy a' Névszóban a' Birónak, avagy Birtokosnak értelmét (notio Possessoris) adja-elő, a' mit meg is tesz nem különben, mint más akármelly nyelvben a' más formájú Possessivus; úgy hogy ha *Dei, hominis, ligni, muscae*, ismét *Gottes, des Menschen, des Holzes, der Fliege*, a' Deák és Német nyelvben igaz Possessivusok, minden bizonynal

ezek is: *Istené, emberé, fáé, légyé*, a' magyarban szint olly igaz birtokos Ejtések, mindazáltal a' vele való élésre nézve ezzel a' két különbséggel: elsőben, hogy a' Deák és német Possessivus mind a' szabados, mind a' kötött állapotban (in statu et absoluto, et constructo sive conjunctivo) ugyan az marad szüntelenül; midőn ellenben a' magyar Birtokos Ejtés csak az eggy szabados állapotban maradhat így, a' kötött, avagy társaságos állapotban pedig elromlik, és vagy a' Nominativusban (ekkor a' Birtokos akár személy akár dolog kineveztetik), vagy a' Dativusban (ekkor a' Birtokosnak néki adatik az ő tulajdona), mind a' kettőben csak mint *Possessivusban* fordulhat elő, az ő birtoknévének előtte, vagy utánna állván, ugyan a' melly birtoknév mindenkor kimutatja 's megválasztja ezt a' possessivalis Nominativust és Dativust a' subjectivalis Nominativustól, és praedicalmentalis Dativustól p. o. *Pál, v. Pálnak embere Péternek levelet hozott*. De ez a' különös dolog azonban a' mi a' Magyar Possessivussal így történik koránt sem a' született és még kötetlen Ejtések (casus nativi et absoluti) sorába, hanem a' szókötésnek rendébe való (ad Syntaxim pertinet inter singularia Possessivi hungarici): úgy hogy tehát mártsak ezen eggy okból sem kellett volna bántani a' formalis és egyedül igaz Magyar Possessivust; mert ugyan mitsoda Etymologia lehet az, a' nem potoló, ha-

nem alkotó Declinációban a' született Ejtést meg-tagadni, és annak helyébe tsupán kötött még pedig nem is forma, hanem tsak értelem szerént kötött Birtokos Ejtést tolni? Másodsor, hogy a' Birtokosban belévő birtoki értelem (mert Birtok nélkül Birtokost nem gondolhatni, és viszont) a' Deáknál és Németnél annak mellette is állhat így: *Dei aut hominis suum aliquid; Gottes, oder des Menschen sein Etwas*: de már a' Magyarnál ezenképpen ki nem telik, mert *Istené, v. emberé övé* é végre semmit sem tesz, minthogy értelme nintsen. Midőn tehát a' deák és német nyelvben a' birtoknak értelme (notio Possessi) mint Possessori adhaerens Possessum genericum így declináltatik: *Dei, aut hominis sui suum; Dei, aut hominis suo etc.* németül pedig így: *Gottes, oder des Menschen sein; Gottes, oder des Menschen seines sein; Gottes oder des Menschen seinem etc.* akkor a' magyar nyelvben mivel Possessum genericum nintsen, és ha volna is birtok névnek kellene belőle lennie) a' mit se látni, se hallani nem lehet, az az, tsak a' Birtokosban belévő tiszta birtoki értelem, vagy is a' virtuale Possessum (mert mind a' Birtokos, mind a' Birtok azon egy szóban eggyeszerre realis nem lehet, így p. o. ebben: *Istené vagy Istennek*), a' Birtokos realis, de a' Birtok azonban tsak virtualis, avagy tsupa notio; ellenben pedig ebben: *munkája*,

már a' Birtok realis, és a' Birtokos tsak virtualis, jöllehet hogy ennek személye számenrend szerént már így is bizonyos) declináltatik a' szintúgy banthatatlan 's romolthatatlan magyar Birtokos Ejtésben így: *Istené v. emberé; Istenée v. emberée; Istenének v. emberének; Istenét v. emberét,* 's a' t. mellyek is valóban nem tesznek 's nem tehetnek egyebet ezeknél: *az, a' mi Istené v. emberé; azé, a' mi Istené v. emberé; annak a' mi Istené vagy emberé, azt a' mi Istené vagy emberé,* 's a' t. — De vallyon miért nem kezdtük így: *az a' mi Isten v. ember?* Azért, hogy itten Possessivusról, nem pedig Nominativusról vagydon szó; mert különben a' Deáknál és Németnél is így: *Deus suum*, és *Mensch sein*, kellett volna kezdenünk. De tsakugyan így is: *az, a' mi Istené,* még is Nominativuson (az) vagydon kezdve; már hát ez miért? Azért, hogy a' Birtokosban lappangó birtoki értelem maga is először tsak kineveztetik, és így tehát a' Nominativusban lenni értetik, ki sem jön abból mind addig, valamíg tsak a' Birtokoshoz valamelly suffixum, avagy ejtegető Toldalék nem járul. Nem de hát így még is tsakugyan a' Possessivus declináltatik a' magyar nyelvben? szemre 's fülre igen is, de értelem szerént leg kissebbet sem (mert tsak előbb láttuk, hogy az *Istené v. emberé* a' resolútiós példákban mindég megmarad), hanem egyedül tsak a' birtoki notio, vagy is értelem, a' Deáknál és német-

nél ugyan mint Possessum genericum Possessori suo *adhaerenter*, a' Magyaránál ellenben mint Possessum mere virtuale Possessori *inhaerenter* declináltatik; mellyből hát önként az következik, hogy ez éppen nem birtokos, hanem tsak birtoki declinatio légyen, és hogy ugyan azért a' Magyar Birtokoshoz járuló suffixumok. Korántsem magát ezt az Ejtést, hanem tsak az ebben lévő virtualis birtokot illetik és ejtegetik egyedül; melly Ejtéseket a' Birtokossal együtt látván is, nem kell azért annak nyakára tolni, hanem szükség mindenkor valami, vagy pedig a' beszédben forgó birtoknévre érteni és gondolattal vinni: a' mit is ha Versegi Ur, és az ő vele Tartók meg gondoltak volna, a' Magyar nyelv az ő Birtokosságában tsak különös innyére kényére találván, ezt az igaz Ejtést soha meg nem tagadták volna, mert hogy a' történt szörnyű megtévedésnek ez a' meg nem gondolás légyen egyedülvaló oka, magának Versegi Urnak tulajdon szavaiból is világosan kitetszik. — De már szükséges-e az ilyen tsudálatos Declinatio? Elmúlhatatlanúl szükséges, mert az ilyen közönséges szóllások nélkül: *add meg az Istennek, a' mi az Istené; úgy a' Fejedelemnek és Országának, a' mi a' Fejedelemé és Országé; a' magadét azonban tartsd, őrizd, szaporítsd, de a' másét soha se bánts*d, el nem lehet az emberi nyelv, aztán pedig az ilyenek: *a' Pál lova is derék*

rék ló ugyan, de nekem még is jobban tetszik a Péteré, a beszédet is minden értelemuehezítés nélkül kellemesen rövidítik. Ezen virtualis birtoki declinatio pedig korántsem olyan Declinatio, mint mikor ez az Innativus *bennünk, és bennetek,* vagy ez a sociativus *nappal és éjjel* declináltatik; mert egy az; hogy ezekben a subjectumi értelem elnyomatik, más pedig az, hogy nem olyan értelem, a melly ezekben szükségképpen volna-meg, hanem csak beléjek tett újdön-új dolognak értelme declináltatik, úgymint ezekben: *bennünket, benneteket,* a mi belső állapotunk, avagy emberi valóságunk, ebben pedig: *nappal (cum sole; mit der Sonne helyett dies lucidus; der helle, lichte Tag) nappalé, nappalnak, nappalt, nappalok, éjjelek,* 's a' t. a' nappal, vagy ellenben nap nélkül való lételünknek következése már az az új dolog, a mi ott is, itt is declináltatik. És ilyen Declinatio nálunk még Igeszókból, sőt egész Mondásokból is kitelik, ha azok névbéli értelemre szorítva Nominativusokká tétetnek, mint p. o. *Őreája, mint csak eszem izsomra,* dolgot nem bizhatni. A' gyermek a' *Mi Atyánkot* már folyvást tudja, de a' *Hiszek egy Istenbent* még nem. — Ennyi Mentés már elég volna, de még nagyobb világosság kedvéért lássuk a' dolgot Versegi Urnak okaira is alkalmaztatva.

A' Magyar beszédről.

b.) Versegi Ur az *é* Ejtésformát tsak olyan Formatívának, vagy is szóképzőnek tartja mint a' millyen a' *né* p. o. *királyné, szabóné, kertészné, Szegi Ferentzné*. Holott pedig e' két dolog között olyan a' különbség, mint az ég és föld között; mert tsak azt szabad szóformatívának, a- vagy képzőnek mondani, a' mi a' formáltt, vagy képzeltt szóban dologbéli új értelmet támaszt. Már pedig a' *né* ugyan dologbéli új értelmet ad annak a' szónak, a' mellyhez járul, mert p. o. *szabó* és *szabóné* minden bizonytal két különböző dolog: de ellenben az *é* ilyen értelmet soha nem adhat, mert p. o. *szabó, szabóé, szabónak* mind azonegy dolgot, vagy is *szabót*, valamint *szabóné, szabónéé, szabónénak* mind tsak *szabónét* jelentenek; hanem ez az *é*, valamint minden egyéb suffixum, tsak a' Nevezőtől elhajlott értelmet támaszthat, ugyan a' miben áll a' Declinatio, avagy Elhajlás; úgy hogy ezekben: *szabóé* és *szabónéé*, noha a' szóbeli értelem különböző, de az ejtésbeli értelem és tekéntet ugyan azon egy mind a' kettőben, és így minden egyéb Esetekre nézve is. Mellyekből tehát önként az következik, hogy a' *né* valóságos szóképző, az *é* pedig valóságos ejtés-képző tagotska légyen.

c.) Azért tagadja-meg Versegi Ur az igaz magyar Birtokost, mivel az rendre elfogadja az ejtegető Toldalékokat; holott pedig minden igaz Ejtésnek (a' Nevezőtől subjectumi értelem szerint való Elhajlás-

nak) értelmé mindenképpen meghatározva lévén, az már Declinatio által még tovább soha sem változhat úgy, hogy az előbbeni jelentése is egészen megmaradjon, és újértelmet is, még pedig szintúgy subjectumi értelmet viseljen. — Ez ugyan valóban mind igaz: úgy de nálunk sem rontatik meg csak legkevesebben is a' Genitivus; mert hiszen nem maga a' nyilvánóságos Possessivus, vagy is az *e* suffixummal lett magyar birtokos Ejtés, a' melly azért, mint ilyen, eggyzersmind Nominativus, avagy Nevező is tellyességgel nem lehet, hanem a' benneértett birtoknak virtualis Nominativussa declináltatik, avagy ejtegettetik. Ezt ugyan a' szabados, vagy magányos állapotban csak érteni, de a' társaságos állapotban már szemlélni is lehet, mert a' melly suffixum vagyon ott a' született Birtokos mellett, vagy is az *e* után, ugyanazon suffixum járul itt a' birtoknévhez, melly dolognak kimutatására szolgáljon a' következő Tabella:

Enyim.	az én lovam.	Enyimé.	az én lovam tsikaja.
Péteré.	Péter lova.	Péteréé.	Péter lova tsikaja.
Enyimnek.	az én lovamnak.	Enyimének.	az én lovam tsikájának.
Péterének.	Péter lovának.	Péteréének.	Péter lova tsikájának.
Enyimet.	az én lovamat.	Enyimét	az én lovam tsikáját.
Péterét.	Péter lovát.	Péteréét.	Péter lova tsikáját.

Már ezt a' tabellát megvizsgálván, lát-nivaló, hogy az első oszlopban lévő *enyim* és *Péteré* valóságos Possessivus és ugyan azért a' második oszlopban mind a' kettő-nek a' magyar genialis Birtokos, vagy is az *én*, és *Péter* miatt Nominativus possessivalis felel-meg, sőt annak marad a' következő Dativus és Activus Casusban is, még pedig a' negyedik oszlopban is mindenütt, melly értelmet a' Deák és Német is szintúgy nem Nominativussal, hanem Possessivussal tesz-ki mindenkor a' maga nyelvén. A' honnan nyilvánosság, hogy a' magyar Possessivus sem declináltatik, mivel annak értelme sehol el nem változik; pedig éppen csak ennyiben áll e' pörös dolognak igaz valója: ha vallyon a' magyar Birtokosnak értelme a' magához vett suffixumok által megváltozik-é, vagy sem? mert ha nem változik, éppen azért hát nem is declináltatik, hanem más valaminek kell annak lennie, a' mi illy tsudálatosan declináltatik. Ellenben tehát az *enyim*, és *Péteré* Birtokosban lappangó birtoki Motio, vagy értelem valamint még most csak virtualis Nominativus, úgy a' második oszlopban már megtestesülve, megpéldásodva, vagy is mint Birtoknév a' Nominativusban jelenik-meg legelőször, azután pedig az egyedül csak ötöt illető suffixumoknak ereje szerint a' Dativusban, és Activusban, és így tovább akármellyik Casusban is megjelenhet, csak az eggy Possessivusban nem, mert ebben már nem mint birtok, hanem

mint új Birtokos jelenhet-meg. Tudnillik a' mi egyszer az én birtokom, és Péter birtoka, az már itten az én lovam, és Péter lova marad mindenkor; de tsak ugyan ezen én általam, és Péter által birtt ló is a' maga részéről új Birtokos lehet, virtualiter, avagy értelem szerint ugyan így: *enyimé, Péteréé*, realiter, avagy példában pedig így: *az én lovam, v. az én lovamnak*, és *Péter lova, v. Péter lovának*: a' mikor hát ez a' második Possessivus sem declináltathatik már tovább, hanem tsak az ő birtoka (ittén tsikaja) vagy értelemben a' harmadik oszlop szerént declináltathatik. Tagadhatatlan mind ez a' következő mondásokból: Ha így szóllok: *az enyimnek és Péterének a' múlt éjjel neki estek a' farkasok* nem de tsak azt érthetem: *az én lovamnak és Péter lovának neki estek a' farkasok*. Ha pedig így szóllok: *az enyimet és Péterét megölték a' farkasok*, vallyon lehet-e ennél egyebet értenem: *az én lovamat, és Péter lovát megölték a' farkasok*. Ha végre ezt mondom: *az enyimét, és Péteréét meg ették a' farkasok*, úgy-e bizony akkor mást nem jelenthetek, hanem hogy *mind az én lovamét, mind a' Péter lováét megették a' farkasok*, tudnillik már nem magát a' két lovat, hanem tsak *az én lovamnak és Péter lovának tsikaját ették meg a' farkasok*. Ha még ezt mondanám: *az enyimét és Péteréét* (de ennyire menni már nem szokás, egyéb tsak a' birtokos Pronome-

nekben) *megharapták a' farkasok*, így már a' tsikó sem declináltatható, hanem egyedül tsak az ő birtoka declináltatik akár titkosan, akár nyilván, azért is hát ezt tenné a' Mondás: *az én lovam, és Péter lóva tsikájának lábát megharapták a' farkasok*. Nem lehet tehát Versegi Urral azt állítani, hogy az *é* suffixum új és látható Nominativus légyen; mert hiszen a' Névszónak Nevezőjéből ez az *é* formálja, 's mutatja is ki a' született magyar Birtokos Ejtést, úgy hogy a' mennyi az *é* (az *enyim* tsak személymutatóval hasonlott-el ettől: *éné*, valamint az *énnekem* ettől: *ennek*), annyi a' Birtokos is, az első ugyan nyilvánosságos, a' többi pedig titkos, vagy is tsak gondolható, érthető; melly Birtokosok tehát tsak azért sem lehetnek igaz nevű Nominativusok, mivel a' társaságos állapotban az ő aequivalenssek, avagy egyetérzők is Birtokos, tsak hogy a' Nominativusnak, vagy Dativusnak képében *virtualis Birtokos Ejtés*, de a' mellyre a' mellette lévő Birtoknévről sokkal könnyebben és hamarabb ráesmerhetni, nintsen a' *genu* deák Névszóban a' szintűgy tsak *virtualis Possessivus*ra és Dativusra. Minthogy tehát ez az egész szó *enyim* és *Péteré* teszi nálunk a' Birtokos Ejtést, a' melly okból ez az *é* suffixum még a' szükség képpen értetődő Birtoknak is ejtő formája eggyszersmind nem lehet; mert ugyan is millyen Philologia volna azon egy Ejtésformára azt biz-

ni, hogy a' Birtokost a' Biró, a' Birtokot ellenben (a' melly pedig nints is jelen) a' Nevező Ejtésbe, még pedig mind a' kettőt egyszerre, egy Névszóban és rendes forma szerént ejtse: azért mondom önként következik, hogy ebben is: *enyimé* és *Péteréé*, a' második *e'* suffixum által az előbbeni virtualis Birtok (ló) a' Nominativusból már kivétetett, és a' Possessivusba tetetett, typus avagy ábrázolat szerént, melly másodszeri suffixum elejébe Nominativusnak itten a' *ló* Névszót kell gondolni; következésképpen tehát most már a' *ló* Név szó sem declináltathatik tovább, hanem örökös Birtokos marad minden Esetben, és csak ennek az utolsó Birtokosnak virtualis Birtoka az, a' melly így a' Nominativusban lenni értetik, egyéb suffixumok által pedig más, meg más Ejtésben keletkezik - elő. Innen van az, hogy a' fellebb előhozott Mondások közül ez: *az enyimét és Péteréét meg ették a' farkasok*, nem adhattya ezt az értelmet: *hogy engemet is, lovamat is, annak tsikaját is, valamint Pétert is, az ő lovát is, annak tsikaját is, megették a' farkasok*; hanem csak ezt az egy értelmet adhattya: *hogy az én lovának és Péter lovának tsikaját ették meg a' farkasok*.

d.) Azt mondja Versegi Úr, hogy ezen Mondások: *ego sum Pompeji*; *én Pompejuse vagyok*, ismét: *hic pileus est patris mei*; *e' kalap az atyámé* — egye-

nesen az ő állítását erősítik; holott pedig azt legegyszerűbben támadják meg, és ugyan olly erővel, hogy mind a' kettőt vagy igaz Genitivusnak, az az Possessivusnak esmérnünk, vagy ellenben tsupa formáltt szónak tartanunk kell: de ez képtelenség volna azért, mivel ezen Ejtések az ő Nominativusaiktól nem szóbeli, hanem csak subjectumi értelemmel különböznek, következőképpen hát egyaránt igaz birtokos Ejtések is; sőt itt a' szabados, avagy magányos állapotban még az egybeszerkeztő mód is, vagy a' Syntaxis ugyanazongy mind a' Deáknál, mind a' Magyarnál, és még a' Németnél is. A' Birtokosnak minden nyelvben az a' különös természete vagon, hogy annak sem a' subjectummal, sem a' Predicatummal egyenes köze nem lehet, hanem csak közbevetőleg, az ő akár titkos, akár nyilvánosságos birtoka által: minek okáért tehát az előhozott példában hamis ráfogást követ-el Versegi Úr, mert körántsem ez a' Genitivus *Pompeji* és *Pompejuse'*, hanem ennek titkos Birtoka (ezt maga Versegi Úr *homo cliens*, vagy *assecla* megnevezéssel nyilatkoztatja-ki) az, a' mi a' copula *est* mellett Predicatum, és második Nominativus. Valóban a' deák előadás szerint, ha csak másra is nem gondol az ember, alig kerülheti-el a' megszalatkozást; hanem a' magyar előadásban a' mentegetés által csak mélyebben vergődven bele a' philologiai sárba, már maga Versegi Úr ve-

szi ki a' deák captiositást az ő hibásan alkalmaztatott erejéből: sőt itten már ő is rálépett az igazra, de mivel azt fel nem fogta, 's az érdemlett fő poltzra nem méltóztatta, azért a' miben másokat vádol, elkerülhetetlenül magának kellett a' Logica ellen vétenie, a' mint nyilván kitetszik ezen szavaiból: „Az illyen Genitivust (*Pompeji homo*, és *Patris mei pileus*) titkos *Nominativussával* együtt fejezi-ki az é magyar képző, melly tehát valóságos *Nominativus*.“ Nem úgy, nem, hanem így: *melly tehát valóságos Genitivus is, Nominativus is egyszersmind*. És így tehát ez a' magyar képző é' avagy tsak in typo valóságos *Nominativus*? és így ettől az é betűtől megfosztott ezen két Névszó *Pompejus* és *Atyám* még is igaz formájú *Genitivus* marad? és ugyanazért, ez a' két öszvetett szó *Pompejuse* és *Atyámé* egyszersmind *Genitivus*, avagy *Possessivus* és *Nominativus*, következésképpen mind egyenes mind elhajlott Eset is? Már ugyan kitudhattya ezeket megfogni és egymással megegyeztetni? mert én előttem legalább mind ellenmondások, és merő képtelenségek, mint a' ki tsak ennyit tudok megfogni, hogy a' *Pompejuse* és *Atyámé* tsupán tsak *Genitivus*, avagy *Birtokos* légyen, hanem a' benne szükségképpen értetődő *Birtok* illyenkor mindég a' *Nominativusban* lappang, és tsak más *suffixumok* által jöhet abból-ki, a' mint már fellebb láttuk.

Minekokáért tehát az *e'* birtokos magyar suffixum (mert mint szóképzőnek is birtokos értelmet ad maga Versegi Úr is) szintűgy mint a' Deák *i* és *is* Ejtésvégzet, és a' német *des* articulus, megint az *s* suffixum (des Pompejus, meines Vaters) nem hogy titkos Nominativus, de még csak arra mutató jel (mint ezen birtoknevekben, *uram*, *urad*, *ura*, az *m*, *d*, *a*, betük világosan a' Birtokosnak személlére mutataak, úgy hogy éppen nem múlhatatlan szükség a' possessivalis Nominativust mindenkor kitenni így: az *én uram*, a' *te urad*, az *ő ura*;) sem lehet; mert hiszen csak a' most mondott Ejtésformák szülhetik a' nyilván-ságos Genitívust, mellyben hát a' birtoki titkos Nominativust korántsem láthatni, hanem akármelly, nyelven is egyedül csak gondolhatni 's érthetni. És ezt maga Versegi Úr is észre vette már, midőn azt mondja, hogy a' *Pompeji* és *Patris mei* nyilván-ságos Genitivusokhoz gondolatunkkal titkos Nominativusokat kell függeszteni; de ez az igazság mindazonáltal még sem vehette őtet a' helyes okoskodásra, hanem erősebb lévén az előítélet, ugyantsak ez a' már megkedvelt hiba ment is bele a' Conclusióba: *hogy tehát az e' magyar képző légyen in typo az a' titkos Nominativus*: holott pedig ha ez, ismét az, *hogy a' Genitivus a' Nominativussal öszve olvasztva vagyon* (mert más dolog azt tartani, hogy minden Birtokosban valami Birtok is

szükségképpen értetődik) igaz volna, abból még ez a képtelenség is következne, hogy *in Concreto*, avagy példában mind kérdenünk, mind felelnünk így kellene: *Ki ember vagy? Én Pompejus ember vagyok. Ki kalap ez? Az Atyám kalap. Ki ház ez a ház? Az én ház, vagy az atyám ház.*

Már az itten lévő okokat ha vallyon mások előhozták-e Versegi Urnak, vagy sem, és a' midőn ezek néki tudtára esnek, ha vallyon elég erőssek lesznek-e ötet, a' maga tsalatkozása felül meggyőzni, vagy sem, azt én bizonyosan nem tudhatom: de azt tsakugyan az emberi természetben lenni bizonyosan tudom, hogy ha mink a' megesmérte hibánkat megvallani 's elhagyni gyarlóságból szégyenljük, mások ellenben azt igazságnak nézni 's fogadni rá tartásból szégyenlik.

Most még azt szükség tudnunk, hogy a' mikor a' magyar nyelvnek géniussa a' maga igaz bíró, vagy birtokos Ejtését meg nem szenved, annak legelső helytartója, vagy is eggyetértője a' nevező Ejtés légyen; melly is tehát illy móddal értelem szerént *bíró, vagy birtokos Nevezővé* (Nominativus possessivalis) válik azért, hogy a' Birtokost megnevezi, mellyet viszont a' rákövetkező Birtoknév annak lenni kimutat, és ugyan azért a' mondásköltő Nevezőtől (Nominativus subjectivalis) mindenkor nyilván megkülönböztet, és ezt a' másik mon-

dásköltőre, vagy is a' Predicatumra igazítja. Világos ez a' következő példákból, mert minden magyar így szokott szólani: *Az én* ollóm és kefém; *az én* ollómé és kefémé; *az én* ollómnak és kefémnek, az én ollómat és kefémét 's a' t. *A' te* ollód és keféd, 's a' t. *Az ő* ollója és keféje 's a' t. *A' mi* (nem pedig mink) ollónk és kefénk, 's a' t. *A' ti* (ismét nem *tik*) ollótok és kefétek, 's a' t. *Az ő* (*ők* helyett, mert az euphonia miatt a' *k* betű innen kivész, de azért sehova sem szökik által; hanem mivel mind a' Birtoknevekben, mind az Ejtésekben, ott a' Névhez; itt a' suffixumhoz éppen a' *k* betűnek mint személyjegyző Formativának kell járulnia, ez hát ismét azt tselekszi, hogy a' kitsapott *k* miatt a' világos értelem még sem szenvedhet semmi rövidséget is: a' honnan ezek: *az ő*k ollójok, *ő*kek, *ők*nekek, *ők*nálok, *ők*velek, mind rosszul volnának mondva) ollójok, és keféjek 's a' t. *Magam, magad, maga, magunk, magatok, magok* ollója és keféje, 's a' t. Sőt itten ugyan nem is állhat a' Nominativus helyett Dativus így: *Énnékem* ollóm és kefém; *tenéked* ollód és keféd; *önéki* ollója és keféje; *minekünk* ollónk és kefénk; 's a' t. *Magamnak, magadnak* 's a' t. ollója és keféje, 's a' t. mert így legottan elveszne a' reciprocum Pronomennek ereje 's értelme. Minthogy tehát nyilvánvaló hogy az ezen példákban álló *én, te, ő, mi, ti, magam, magad, maga, magunk, ma-*

gatok, magok valóságos nevezők, és nem is szokta ezeket senki apocopálni; ha azért harmadik személynek az ő, és maga helyett más Névszó vétetik, mint p. o. a' *szabó*, vagy az *Antal legény* ollója és keféje: önként következik, hogy ez is mind a' kettő birtokos nevező légyen, és szintúgy nem apocopáltatik, az apostrophus korántsem a' *nak* vagy *nek*, hanem az é ejtegető Toldaléknak hijját fogja igazán mutatni. — még egy jeles példa ez: *Mitsoda könyv ez? A' Péter nekem ajándékozta könyve.* Látni való, hogy a' Péter Névszó, itt sem lehet Dátivushan, hanem a' Nominativushan szükség állania, és ugyan kettős tisztet egyszerre tennie; mert mint birtokos Nevező a' *könyve*, mint mondás költő Nevező pedig az *ajándékozta* szóra szolgál.

A' született Magyar Birtokos helyett a' társaságos állapotban szolgáló második Helytartó pedig a' Dativus, és ugyan méltán is: mert valamint a' Nominativus possessivalis, az az, biró Nevező Ejtés a' birtokos személyt, vagy dolgot megnevezi, úgy a' Dativus possessivalis, az az, tulajdonító Adó Ejtés a' Birtokosnak néki adja azt, a' mi az őtet akár követő, akár megelőző Birtoknév ereje szerént már is egyedül tsak az övé lenni értetődik, a' mint világosan láthatni e' példákban: *a' Péter lova*, és így Péter a' maga lova Birtokosának neveztetik - ki; ismét: *a' Péternek lova*, és így Péternek az ő saját lova tu-

lajdoníttatik. Szintúgy vagyon pedig ezen utolsó dolog a' deák és német nyelvben is, mert p. o. ezek: *hic equus est meus, tuus etc.*; *dieses Pferd ist mein, dein etc.* ismét ezek: *hic equus est mihi, tibi, illi, Peto proprius; dieses Pferd ist mir, dir, ihm, dem Peter eigen* — ezek a' mondások mondom mind egyenlő értelmet adnak. Minthogy tehát a' Nevező Ejtés Birtokost is nevezhet-ki, és az Adó Ejtés tulajdonúl is adhat; önként következik, hogy ez a' magyar szókötés nintsen a' Logica ellen, vagy bizounyára korántsintsen annak úgy ellene, mint a' Deáknál és Németnél a' Birtokos Ejtéssel nem birtokos értelemben élni. Sőt inkább bizvást elmerem mondani, hogy ha virtualis Birtokosokat más Ejtésekből tsinálni, a' Birtokot pedig mind magát magában, az az, saját nevében nyilvánosságosan, mint annak Notióját, avagy értelmét a' Birtokosnak nevében titkosan, úgy ejtegetni, hogy a' Birtokost még is ottan testes, itten pedig személyes mivolta szerént látni lehessen; ismét a' személyes Pronomenek számrendét az ő Ejtés formáikba úgy beletenni, hogy magok a' Nominativusok aztán minden értelemtévesztés nélkül el is maradhassanak; végre a' Nominativusra és Dativusra egyszerre kétféle tisztet adni, ha mondom mind ez nem philosophicum: úgy én leg alább nem tudom, egyéb mi lehessen már a' nyelvekben jelesen philosophicum.

A' két tisztű Nominativusról már látunk példát, a' kettős tisztű Dativusnak példái pedig legyenek ezek: *Jó, a' kinek könyve a' természet* (Bonum est, cui natura liber suus est; vel: cui natura pro libro est); ismét: *Tanító könyve, nem pedig tsak mulató játéka Péternek a' képes világ*. Itten ugyan Péternek nem bírás, hanem tsak használás szerént tulajdona a' képes természet; de mivel így is tsakugyan ő bírja a' természetet tanító könyv gyanánt, azért hát ez a' szó *Péternek* elsőben possessivalis Dativus, a' mikor a' *könyve és játéka* birtok nevekre vitetik, másodsor pedig subjectivalis, vagy praedicamentalis Dativus, és így a' lappangó *van* Igeszóra (*est pro habet*) tartozik. Hasonlók még a' következő Mondások is: *Eggy embernek keze, másnak ismét esze a' kenyere. Nekem életem az olvasás és Irás, neked ellenben halálod; hanem tsak a' pipa, puská, paripa mindened.*

T o l d a l é k.

Néhány Észrevételek ugyan a' magyar Hajtogatásról.

Mint hogy az emberi esméretek testi, 's tapasztalható dolgokról, és ugyanazoknak nevezetein kezdődnek, ez által maga a' természet látszik nekünk kimutatni, hogy a' névszóbéli Elhajlás Eseteit, vagy Ejtéseit is testtermészeti 's egyenes és ugyan azért látható, vagy még ésszel is mintegy tapasztalható, jelentésben (*sensu physico, et plano*) elnevezni legillendőbb, sőt talán szükséges is légyen; mert az Ejtések nevének mind személyekre, mind dolgokra, és ezekre nézve ugyan ismét mind *in concreto*, avagy előállható példában, mind *in abstracto*, vagy is a' testiségtől elvonva, a' beszéd Praedicatumának, vagy szóllamatjának mindenkori jelentése szerént, rá illeniek kell: már pedig az elvontt, ábrázoló,

zó, és erköltsi értelmek (sensus abstractus, tropicus, et moralis) egyedül csak a' testtermészeti és egyenes jelentésnek lineáin, vagy vonásain belül néminémű figurában, vagy pedig ugyanazon jelentésnek matériáján, vagy alakján, de csak elmébe ötlő bizonyos formában szemlélhetők, és így legkönnyebben felvehetők. Következésképpen tehát mindegyik Ejtésnek az a' legjobb nevezet, a' melly eggyyszer mindenkorra olly közönségesen kimondja annak subjectumi, avagy ejtésbéli (mert a' szóbeli értelem változhatatlan, úgy hogy P. o. *fa, fáé, fának, fához, fa alatt*, mind csak fát jelenthet) értelmét, tekintetét, és egyéb Ejtésekhez való közét, hogy akár melly előforduló példában is maga az Ejtésnek neve már tellyes világosságúl szolgál, és csak legkissebb alkalmaztatásra szintsen szükség.

Ámde korántsem mindenik Ejtésnek lehet hamarjában ollyan nevet adni, melly az Ejtésnek honni és egyenes értelmét már tsupa betű szerént minden előfordulható példára nézve olly igazán és egyaránt kimondhassa, mint ez a' három nevezet: *Nevező* (Nominativus, logice Subjectivus, vel Substrativus), *Szóllító* (Allocutivus, nem pedig Vocativus, mert e' szűkebb nevezet), és *Biró*, vagy *Birtokos* (Possessivus, nem pedig Genitivus, mert az Ejtésnek nem va-

A' Magyar beszédről. 5

lamelly történetére, hanem a' honni értelmére — a' domesticus sensusra — szükség a' megnevezésre figyelmezni). Egyéb Ejtéseknek tehát, mellyekben annyi, a' mennyit most mondánk, már ki nem telik, azok ismét a' legirányosabb 's legalkalmasabb nevezetek, a' mellyek legtágasabb értelműek, azértis kitelhetőképpen legtöbb példákra egyenesen szolgálnak, a' többiekre pedig legkönnyebben alkalmaztatódhatnak, és értetődhetnek. És az ilyen nevezetek közül az én ítéletem szerént egyik már a' *Ható* (Activus, vel Transivus, logice Objectivus; de Accusativus már rossz, mivel tsak individualis, avagy magányos értelmű nevezete), mert ez az egyenes tárgya a' tselekvő Igénak, 's erre igyekszik, törekszik, és ezt hatja-meg az ő vádoló, feloldó, kárhoztató, áldó, ütő, verő, toló, vonó, hozó, vivő, tevő, vevő, látó, halló, 's a' t. értelmének erejével a' Fősubjectum, avagy Nominativus által. Igaz ugyan, hogy ez az Ejtés a' benne foglaltt dologra nézve nem *tárgyazó*, vagy *ható*, hanem *tárgyazott*, vagy *hatott* nevet kívánna: úgy de az Ejtések elnevezésében nem erre az állapotrara, hanem arra szükség vigyázni és hajtani, hogy a' Fősubjectumnak (Nominativus) a' kitelhetőleg legközönségesebb értelmű Praedicatum (Verbum) által, ugyan a' mellytől megy is mindenik Ejtésnek az igaz Nevezet, mitsoda köze és dolga légyen az Al-

subjectumokkal (casus obliqui); a' mint is hogy a' Fősubjectum az egyedül, a' mi a' Nevezőben nevez, a' szóllítóban szóllít, a' Hatóban hat (de a' Biróban nem birhatja a' Birtokost, hanem tsak annak birtokát; az az, sem a' subjectumnak, sem a' Praedicatumnak magával a' Birtokossal egyenes köze nem lehet: olyannyira különös ennek az Ejtésnek természete), az Adóban ad, az Elvevőben vesz. Ha már magokra az ezen Ejtésekben lévő dolgokra akarunk figyelmezeni, akkor ezek a' nevezetek mind helytelenek, mert a' Nevezőben *nevezett*, a' szóllítóban *szóllított*, a' Hatóban *hatott*, az Adóban *adományt vevő*, az Elvevőben ellenben *adományt engedő*, vagy *megfosztást szenvedő* dolog vagyon. — Másik az *Adó* (Dativus), mellyis noha kevesebb példára szóll olly egyenesen, mint P. o. *ajándékozni*, de tsakugyan minden ilyen Értelemejtésre könnyen alkalmaztatható és rávehető; mert szóllva, mondva, beszélve *szót*, írva *betűt*, intve *intő jelet*, hozva 's *vive hozott*, vagy *vitt valamit* ad valaki valakinek. Harmadik az *Elvevő* (Ablativus, non falsus ille sub nomine absoluti Ablativi, Hungaris perinde ac Germanis ignotus, sed genuinus cum Praepositione *a* vel *ab* constructus), mellyet is Tisztelendő Kassai József Úr a' Debretzeni magyar Grammatika után tsak a' *Lopó* nevezet alatt nevethe és tsúfolhat-ki a' *Vádolóval* egyetemben a-

zért, hogy mind a' kettő csak magányos nevezet; holott pedig minden Értelemejtésnek mennél közönségesebb nevet szükség adni, ha a' régít mint alkalmatlant kivetni akarjuk. Már pedig igazán véve ez a' deák nevezet *Ablativus* sem kivetni való; mert valamit csak a' *Praedicatum* értelménél fogva a' *subjectum* valakitől, vagy valamitől félretesz, eltesz, elvisz, elhoz, ellop, elragad, eltsal, elszakaszt, elvlaszt, 's a' t., vagy pedig valaki 's valami valakitől 's valamitől lessz, ered, származik, vagyon, függ, jön, megyen; mind ez mondom szintannyi bizonyos neme az Elvevésnek, így P. o. *Istentől vagyunk*, annyi, mint *Istentől vesszük lételünket*; ismét a' rossz társaságtól távozni éppen az, a' mi tulajdon magát a' rossz társaságtól elvenni, elvonni: úgy hogy tehát az itten előhozott *Praedicatumok* jelentéséből az *Ablativus*-nak ezen nevei is lehetnének: *Sepositivus*, *Remotivus*, *Processivus* etc. És így ugyan nem csak az *Ablativust*, hanem a' *Dativust*, és *Activust* is meg lehetne szaporítani, az az, nevezetére, nem pedig *subjectumi*, vagy is ejtésbéli értelmére nézve, minthogy ez minden Ejtésben csak egy lehet igazán: de máy az illy szükségtelen *Terminologia* valóban haszontalan, sőt káros és bajos szószaporítás lenne. Elégedjünk-be azért deákul az egy *Ablativus* nevezettel a' *tól*, vagy *től* Ejtés formának, avagy ejtegető

Toldaléknak jelentése szerént: de a' többit azonban ezzel egy rakásra Kassai Úr szerént ne hánjuk, hanem Tisztelendő Versegi Ferentz Úrnak, a' maga nevére méltó, de még néhány nagy dologban is igazítást kívánó magyar Grammatika attyának kezdő példája után azoknak is mind magokban igaz, mind egymással öszveillő, és így egyszóval alkalmas nevet adni iparkodjunk, annyival inkább, hogy maga Versegi Úr az ő *Epitoméjében* némelly nevezetknél vagy az Igazat, vagy az öszveillőséget (*Concinnum, concinnitas*) már legelőször is eltalálta téveszteni.

Mert ugyan is az *Advicinativus*, vagy *Hozzáközelítő* (fához) noha különben igaz nevezet, de nem illik öszve az ő hasonfeleivel, úgymint a' *Sublativussal*, és *Illativussal*; tartozik azért helyet engedni az *Adlativusnak*, és így aztán a' *Lativus* már hatszor áll, mellynél többször nem is állhat, minthogy a' *hol?* kérdésre (fánál, fán, fában) mozgás már nem felelhet: ugyanazért hát én ezekre az *Adnativus*, *Super-nativus*, és *Innativus* nevezeteket választottam, mellyeknél jobbakat deákül nem tudok. A' *Haesivus* ellenben igaz értelemben véve (így tudnillik: bele-rá-hozzáragadó) sem jobb a' *Lativusnál*, melly is amannál többre-érthető nevezet: de a' melly jelentésben veszi Versegi Úr, éppen hamis nevezet, mert *fánál* nem *Adhaesivus*, ha-

nem *Superhaesivus* (ad quaestionem ubi?)
 A' *Locativus*, vagy *Helyheztető* pedig (fá-
 ban) tsak kilentzed magával álhatna, ha
 ezen közértelem nevééről a' kilentz főrendű
localis, vagy *helybéli* Ejtéseket is olly szé-
 pen lehetne elnevezni, mint a' két Határ-
 szabókban az *Inchoativust*, vagy *Határ-
 kezdőt* (tól fogva), és a' *Terminativust*,
 vagy *Határvégzöt* (ig): úgy de látni való,
 hogy itten éppen a' választott jelentés hely-
 telen, vagy bizonyára nem elég helyes,
 mert nem *hol?* hanem *hova tetted?* lehet
 itten az igaz kérdés. — Az *Instrumentalis*,
 vagy *Eszköz jelentő* legalább a' Magyar-
 és Németnek szük nevezet (a' deák absolu-
 tus Ablativusnak pedig még legigazabb ne-
 vezet, hogyha *urbem fame et siti expu-
 gnare*, ismét *librum floreno emere* is In-
 strumentumnak vétetik, mert hogy mind
 a' kettőben a' hazug Ablativus legalább
quasi Instrumentum, az ugyan bizonyos)
 mind egyenes, mind figurás és erköltsi ér-
 telemben, a' mint e' példák kimutatják:
bottal jár, bottal ver, Istennel tart: de
 ellenben a' *Sociativus*, vagy *Társfogó* már
 mindenre elégséges, melly eggyzersmind
 a' *Conjunctivust* a' Conjugationak, vala-
 mint a' *Sublativus* a' *Superlativust* a' Com-
 parationak meghaggya; még is pedig a'
Copulativustól, vagy *öszvekelőtől* (együtt,
 vagy egyetemben) elég világosan különbö-
 zik. — A' *Causalis*, vagy *okjelentő* (fáért)

tsak részént, még pedig nem is honni és egyenes értelemben (pedig tsak ettől jöhet) igaz nevezet, mert ez a' *miatt* Toldalékot illeti tellyes igazán, mint e' példa is bizonyítja: *a' beteg miatt orvosért küldeni*; valamint e' példa: *nem a' haza ellen, hanem a' hazáért gondol, érez, szöll, tselekszik, és viaskodik világszerte minden igaz Hazafi* — ismét azt mutatja, hogy az *ért és ellen* (*pro, et contra, seu adversus, für und wider*) éppen úgy, mint a' *val és nélkül*, az *együtt és külön*, az *öszve és szerte*, a' *kivül és belül*, 's a' t. egymás ellen tartanak. ugyan a' melly környül álláshoz képpest szükség hát az elnevezést is megtenni.

Későbbben jutván kezemben Verségi Úrnak magyar Grammatikája, az ő magyar nevezeteiről már most különösen kell szólnom ezek pedig azok: 1.) *Nevező* mint P. o. fa 2.) *Hívó*, P. o. fa. 3.) *Szenvedő*, P. o. fát (helytelen nevezet, mert sok más Ejtésre is egyaránt rá illik, kivált pedig az Ablativusra, minthogy ez szenved a' fosztást; de azonban a' tselekvésre, és szenvedésre nem is a' Névszóokban, sem az ő Ejtéseikben, hanem az Igeszóokban szükség figyelmezni). 4.) *Birtokos*, P. o. fának (*fáé* az egyedül igaz született, és nem kötött Birtokos, ez tehát: *a' fa*, vagy *a' fának levelei*, tsak *tulajdonító Nominati-*

vus, és *Dativus*, mellyektől értelemmel mindenkor különböz a subjectivalis Nominativus és Dativus). 5.) *Tulajdonító*, P. o. fának (tsak az előbbeni értelemben helyes, egyébaránt pedig legjobb az *Adó* nevezet, mert korántsem a Dativus, hanem a Praedicatum tulajdonít, P. o. *neked ajándékozom*, és ellenben: *neked adom ötsédhöz szóllo levelemet hogy mennél előbb megkaphassa*:). 6.) *Fosztó*, P. o. fátúl (rossz, mert magányos értelmű nevezet, és nem is illik-öszve a Kiható, és Lehatóval; melly öszveillőségről már föllebb szóllottam). 7.) *Leható*, P. o. fátúl. 8.) *Kiható*, P. o. fábúl. 9.) *Felható*, P. o. fára. 10.) *Beható*, P. o. fába (ez ugyan mind a négy szép varians nevezet, és tsak az kár, hogy nem fér hozzájok az öszveillőség, mert *fátúl* és *fához* még hátra vagyon, és azt *Elható*, vagy *Töleható*, ezt megint *Hozzáható* névvel kellene nevezni; pedig tsak az *Elható* vagyon szokásban, és ugyan más értelemben. Ha azonban ama négy közönségesen megtetszene, akkor az Activust, vagy a *Hatót* megkülönböztetés végett *Meghatónak* kellene nevezni). 11.) *Közelítő*, P. o. fához (kelleténél, tágasabb értelmű, *fa felé* menni is közelítés mind addig, míg azt mondhatni, hogy már a *fához* ért az ember, és tsak ez az értelem adhat ennek az Ejtésnek alkalmas nevet, a millyen tsak ez is *Hozzájutó*. Ezen közelítésben hát a *fánál* vagyon

gyon az ember, akár aztán a' *fa* előtt, *fa* mellett, *fa* megett álljon, akár pedig a' *fa* körül járjon). 12.) *Melléklő*, P. o. fánál (ez a' nevezet sokkal tágasabb, hogy sem azt ennek az egy suffixumnak lehetne adni; mert valamint ez a' három: *fában*, *fába*, *fából* a' dolognak belsejét tekintvén, *belsőző Ejtések*; ez a' három pedig *fán*, *fára*, *fáról* a' dolognak külsejét tekintvén *külsőző Ejtések*: úgy ez a' három *fánál*, *fához*, *fától* (ime honnan kerül elő az Ablativus!) végre a' dolognak mellékét akármilyen közel, vagy ellenben távol tekintvén, *mellékező*, vagy *melléklő Ejtések*, mind a' kilentz pedig egy szóval *főrendű Helyezők*, deákül *Locales primarii*, mert még $\frac{2}{4}$ alrendű Helyezettők is vannak, mellyek mind tsak a' dolognak mellékét modificálják, mint P. o. *híd alatt*, *alá*, *alúl*; de *hídon alúl*, ez már nem született, hanem kötött Ejtés. Illendő pedig, hogy legalább ama 9. fő Localisok az ő rokonságok szerént, és a' *hol?* ismét a' *hova?* és *honnan?* kérdésre alkalmaztatva tsak két szótól kapjanak nevet). 13.) *Helyezettő*, P. o. fában. 14.) *Állapító*, P. o. fán (mind erről, és az előbbeniről, mind a' három következőkről már eleget szóllottam; itt hát még tsak azt mondom, hogy a' *fára*, a' *fához*, a' *fa mellé*, 's a' t. is lehet valamit állapítani). 15.) *Segítő*, P. o. fával. 16.) *Okmutató*, P. o. fáért. 17.) *Ha-*

tározó, P. o. fáig. — Következik már egy Próbatétel azon 20. született Ejtések elnevezésében, mellyekben a' Toldalékot a' Nevezőhöz ragasztani szokás; ismét, a' hol ez nem szokás, más 9. született olyan Ejtések elnevezésében, a' mellyekben helybéli értelem nintsen.

VIII.

Példák.

Tágas
tés

Nevező.	a, fog, epe, eb.
Szóllító.	Oh fa, fog, epe, eb!
Ható.	át, fogat, epét, ebet.
Birtokos	áé, fogé, epéé, ebé.
Adó.	ának, fognak, epének.
Tőlejöve	átúl, fogtúl, epétül.
Rólajöve	árúl, ebrül.
Belőlejö	ábúl, ebbül.
Hozzáma	ához, ebhez, kőhöz.
Rámenő	ára, ebre.
Belemer	ába, ebbe.
Nálaálló	ánál, ebnél.
Rajtaáll	án, eben.
Benneá	ában, ebben.
Elváltoz	ává, ebbé.
Mássalj	ával, ebbel.
Értelke	áért, ebért.
Határve	áig, ebig.
Öszvesz	ástúl, ebestül.
Azonoz	áúl, ebül.
Magánj	a, eb nélkül.
Vezető	Betű, értelem szerént.
Ellenek	Vad, eb ellen.
Indulat	Ember, eb iránt.
Végtzé	Tanulás végett.
Okjeler	fa, fog, epe, eb miatt.
Közber	fa, fog, epe, eb által.
Ábrázol	fa, fog, epe, eb gyanánt.
Helyta	fa, fog, epe, eb helyett.

A' született és kötetlen magyar Ejtések (a' 24. alrendű Localisokon kívül) deákul, németül, és magyarul kitett Nevezeteinek Lajstroma.

I. <i>Deák Nevezetek.</i>	II. <i>Német Nevezetek.</i>	III. <i>Deák szerént.</i>	IV. <i>Német szerént.</i>	V. <i>Tágasabb Jelen- tésben.</i>	VI. <i>Legtágasabb Jelentésben.</i>	VII. <i>Ejtegető Tolda- lékok.</i>	VIII. <i>Példák.</i>
1. Nominativus.	Nenn - Endung.	Nevező.	Nevező.	Nevező.	Nevező.	-----	Fa, fog, epe, eb.
2. Vocativus.	Ruf	Hívó.	Hívó.	Szóllító.	Szóllító.	oh ---- !	Oh fa, fog, epe, eb!
3. Accusativus.	Klag	Vádoló.	Vádoló.	Ható.	Ható.	----- t,	Fát, fogat, epét, ebet.
4. Genitivus.	Zeug	Nemző.	Nemző.	Birtokos.	Biró.	----- è.	Fáé, fogé, epéé, ebé.
5. Dativus.	Geb	Adó.	Adó.	Adó.	Adó.	----- nak, nek.	Fának, fognak, epének.
6. Ablativus.	Wegnehmende	Elhozó.	Elvevő.	Tőlejövő.	Tőlevaló.	----- túl, túl.	Fátúl, fogtúl, epétül.
7. Delativus.	Abnehmende	Lehozó.	Levevő.	Rólajövő.	Rólavaló.	----- rúl, rúl.	Fárúl, ebrúl.
8. Elativus.	Ausnehmende	Kihozó.	Kivevő.	Belőlejövő.	Belőlevaló.	----- búl, búl.	Fábúl, ebbúl.
9. Adlativus.	Zulegende	Hozzavivő.	Hozzátevő.	Hozzámenő.	Hozzávaló.	--- hoz, hez, höz.	Fához, ebhez, kőhöz.
10. Sublativus.	Auflegende	Rávivő.	Rátevő.	Rámenő.	Rávaló.	--- ra, re.	Fára, ebre.
11. Illativus.	Einlegende	Bevivő.	Beletevő.	Belemenő.	Belevaló.	--- ba, be.	Fába, ebbe.
12. Adnativus.	Beyliegende	Nálatermő.	Nálafekvő.	Nálaálló.	Nálalévő.	--- nál, nél.	Fánál, ebnél.
13. Supernativus.	Aufliegende	Rajtatermő.	Rajtafekvő.	Rajtaálló.	Rajtalévő.	--- n.	Fán, eben.
14. Innativus.	Inliegende	Bentermő.	Bennefekvő.	Benneálló.	Bennelévő.	--- ban, ben.	Fában, ebben.
15. Transformativus.	Verwandlungs	Elváltozó.	Elváltozó.	Elváltozó.	Mássáváló	--- vá, vé.	Fává, ebbé.
16. Sociativus.	Gesellige	Társ fogó.	Társas.	Mássaljáró.	Velevaló.	--- val, vel.	Fával, ebbel.
17. Sectativus.	Fürsach	Felekező.	Felekező.	Értekelő.	Értevaló.	--- ért.	Fáért, ebért.
18. Terminativus.	Gränzschluss	Határvégző.	Határvégző.	Határvégző.	Határvégző.	--- ig.	Fáig, ebig.
19. Collectivus.	Sammlungs	Öszveszedő.	Öszveszedő.	Öszveszedő.	Öszveszedő.	--- stúl, stúl.	Fástúl, ebestúl.
20. Identicus.	Gleichstellende	Azonságos.	Azonságos.	Azonozó.	Ugyvaló.	--- úl, ül.	Fáúl, ebúl.
21. Solitarius.	Ungesellige	Társ futó.	Társatlan.	Magánjáró.	Nélkülvaló.	--- nélkül.	Fa, eb nélkül.
22. Normativus.	Richtschnur	Vezető.	Vezető.	Vezető.	Szeréntvaló.	--- szerént.	Betű, értelem szerént.
23. Adversativus.	Widersach	Ellenkező.	Ellenkező.	Ellenekelő.	Ellenvaló.	--- ellen.	Vad, eb ellen.
24. Affectionalis.	Gemüthsstimmungs	Indulat viselő.	Indulatviselő.	Indulatviselő.	Írántvaló.	--- iránt.	Ember, eb iránt.
25. Finalis.	Endzwecks	Vég tzélos.	Végtzélos.	Végtzélos.	Végettvaló.	--- végett.	Tanulás végett.
26. Causalis.	Ursach	Okjelentő.	Okjelentő.	Okjelentő.	Miattvaló.	--- miatt.	Fa, fog, epe, eb miatt.
27. Mediativus.	Mittels	Közbenjáró.	Közbenjáró.	Közbenjáró.	Általvaló.	--- által.	Fa, fog, epe, eb által.
28. Imitativus.	Nachahmungs	Ábrázoló.	Ábrázoló.	Ábrázoló.	Gyanántvaló.	--- gyanánt.	Fa, fog, epe, eb gyanánt.
29. Substitutivus.	Stellvertretende	Helytartó.	Helytartó.	Helytartó.	Helyettvaló.	--- helyett.	Fa, fog, epe, eb helyett.

Locales primarii.

Darb.

1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.
6.	6.
7.	7.
8.	8.
9.	9.
10.	10.
11.	11.
12.	12.
13.	13.
14.	14.
15.	15.
16.	16.
17.	17.
18.	18.
19.	19.
20.	20.
21.	21.
22.	22.
23.	23.
24.	24.
25.	25.
26.	26.
27.	27.
28.	28.
29.	29.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

